

Universitetet
i Stavanger

FAKULTET FOR UTDANNINGSVITENSKAP OG HUMANIORA

MASTEROPPGAVE

Studieprogram:

MUTMAS
Master i Utdanningsvitenskap,
Norskdidaktikk

Vårsemesteret, 2021

Åpen

Forfatter: Madeleine Løland

Madeleine Løland

Veileder: Magne Ivar Drangeid

Tittel på masteroppgaven:

«En der aldrig tager uden at give ...»: En litterær analyse av boka *Vildheks – Ildprøven*.

Engelsk tittel: «Someone who never takes without giving...»: A literary analysis of the book *Vildheks – Ildprøven*.

Emneord: Økokritikk, fantasy, bærekraftig utvikling, litterær analyse

Antall ord: 21 785

Stavanger, 11. juni 2021

Forord

Da var jeg med veis ende etter flere innholdsrike år som lærerstudent. Det å skrive en masteroppgave har vært tidkrevende, men samtidig en lærerik og spennende prosess. Jeg gleder meg nå til å gå inn i en ny hverdag i yrket som lærer.

Først og fremst vil jeg rette en stor takk til min veileder, Magne Ivar Drangeid. Du har bidratt med veiledende råd, konstruktive tilbakemeldinger og lærerike samtaler. Ditt engasjement og kunnskap om temaet har vært motiverende i en krevende skriveprosess. Takk for et fint samarbeid.

Jeg vil også benytte sjansen til å takke medstudenter for et godt samhold, oppmuntrende samtaler, deling av råd og ikke minst hyggelige lunsjpauser. Sammen har vi skapt et godt læringsmiljø med rom for latter og glede, men også reflekterte diskusjoner og veiledende tilbakemeldinger.

Ikke minst takk til mine nærmeste som har heiet meg frem i denne tiden, og som har holdt ut med en til tider både frustrert og sliten student. Dere har vist tålmodighet, laget middag og delt ut klemmer når jeg hadde behov for dette. En ekstra takk til Tante som har tatt seg tid til å hjelpe med gjennomlesninger, og Mette for gjennomlesninger, fine og reflekterte samtaler, støtte og motiverende ord.

Madeleine Løland

Stavanger, juni 2021

Sammendrag

Denne masteroppgaven undersøker Lene Kaaberbøls fantasybok *Vildheks – Ildprøven* (2010) og hvordan denne boka fremstiller forholdet mellom menneske og ikke-menneskelig natur. I tillegg undersøker oppgaven hvordan denne boka kan relateres til bærekraftig utvikling vurdert mot bærekraftbegrepet slik det fremstår i læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. Målet er å se hvordan norskfaget kan åpne for økolitteratur i undervisningen basert på bærekraftdidaktikk. Med utgangspunkt i dette bygger oppgaven på sentral teori fra flere teoretiske felt, blant annet fantasysjangeren, økokritikk og refleksjoner rundt begrepet bærekraftig utvikling.

For å kunne svare på problemstillingen har det vært nødvendig å sette opp noen forskningsspørsmål som skal være med å skape en helhet i svaret på det overordnede målet. Forskningsmetoden som er brukt i studien er litterær analyse, en analyse som tar for seg to av forskningsspørsmålene som er satt opp. Det tredje og siste forskningsspørsmålet blir derimot tatt opp i et diskusjonskapittel.

Resultatet fra studien viser at *Vildheks – Ildprøven* kvalifiseres som økolitteratur. Dette på grunn av måten den tar opp og kaster lys over tidsaktuelle problemstillinger og dilemmaer knyttet til natur og forholdet mellom menneske og andre livsformer. På bakgrunn av dette har boka et potensiale til å utvikle kunnskap om bærekraftig utvikling hos elever. Boka legger også opp til muligheter til å arbeide med kritisk lesing, som er nødvendig for å oppnå endring av samfunnsstrukturer, tenkemåte, verdier og praksiser. Dette er nødvendig om man skal bedrive bærekraftig utvikling. I tillegg er det mulighet for å ha litterær samtale rundt temaene boka tilbyr, og på denne måten inviterer den til refleksjon og diskusjon rundt ulike bærekraftrelaterte problemstillinger som finnes i dagens samfunn.

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	1
1.1 Bakgrunn for oppgaven	1
1.2 Valg av materiale	2
1.2.1 Handlingsreferat	3
1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål	4
1.4 Tidligere forskning	4
2.0 Teoretiske rammeverk og metode.....	5
2.1 Økokritikk og økokritisk tilnærming til tekst	6
2.1.1 Hva er økokritikk?	6
2.1.2 Økokritisk tilnærming til tekst – Natur i kultur-matrisen:.....	8
2.2 Fantasysjangeren.....	10
2.3 Bærekraftig utvikling i LK20	14
2.4 Metode – Litterær analyse	16
2.4.1 Gjennomføring av analysen:.....	18
2.4.2 Begrensninger og utfordringer:.....	19
3.0 Analyse og tolkning	19
3.1 Hvordan fremtrer fantasysjangeren i boka <i>Vildheks – Ildprøven?</i>	20
3.1.1 Paratekst som meningsbærende element:	20
3.1.2 Den primære og sekundære verden:	26
3.1.3 Aktører:.....	30
3.1.4 Det magiske attributt:	32
3.1.5 Grunnleggende oppbygging:	34
3.2 Hvordan er mennesker og dyr fremstilt i boka, og hva er deres funksjon?	35
3.2.1 Fremstilling av tamme dyr:.....	36
3.2.2 Fremstilling av ville dyr:	38
3.2.3 Fremstilling av fantastiske dyr:	40
3.2.4 Fremstilling av mennesker assosiert med dyr:.....	41
3.2.5 Den sekundære verdens funksjon:	44
4.0 Diskusjon	46
4.1 Det polariserte forholdet mellom godt og ondt.....	46
4.2 Danning og identitetsutvikling.....	48
5.0 Konklusjon.....	51
6.0 Referanser	53

1.0 Innledning

1.1 Bakgrunn for oppgaven

I en tilstandsrapport fra Miljødirektoratet fra november 2020 skriver de at verden står overfor klimaendringer som vil gi alvorlige konsekvenser for både mennesker og natur.

Klimaendringene har skapt flere utfordringer både lokalt og globalt, og disse endringene forårsaker økende klima- og miljøutfordringer. Gjennomsnittstemperaturen på jorda stiger, noe som fører til at snø og is smelter. Samtidig stiger havnivået og havet blir surere.

Endringene fører til konsekvenser for blant annet naturmangfold, og vil samtidig påvirke dyrelivet rundt om i verden (FN-sambandet, 2019; Miljødirektoratet, 2020).

Ifølge Alice Curry har mennesket i dag for vane å se på naturen som en ressurs, mennesket ser seg selv ikke som en del av miljøet, men adskilt fra det. Vi lever i et antroposentrisk samfunn hvor mennesket har plassert seg selv øverst i et hierarkisk system hvor blant annet dyr og natur har lidd under denne antroposentriske tanken (2017, s. 70). I tillegg skriver Victoria Flanagan at menneskene mener de har egenskaper som er viktigere enn andre, og dermed ser på seg selv som overlegne vesener (2017, s. 30). Menneskenes handlinger skaper konsekvenser for natur og miljø, og som Miljødirektoratet påpeker er en av hovedgrunnene til klimaendringene menneskeskapte klimautslipp (2020).

På bakgrunn av klimaendringene har FN utviklet FNs bærekraftsmål, en felles arbeidsplan for alle land som er medlem i FN. FNs bærekraftsmål består av 17 mål med 169 delmål som skal bidra med å «utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030» (FN-sambandet, 2020). Det fjerde målet for FNs bærekraftsmål er *God utdanning*, og under delmål 4.7 rettes oppmerksomheten spesifikt mot skole og høyere utdanning. Det står at man skal «innen 2030 sikre at alle elever og studenter tilegner seg den kompetansen som er nødvendig for å fremme bærekraftig utvikling, blant annet gjennom utdanning i bærekraftig utvikling og livsstil (...)» (FN-sambandet, 2020). Norge, som medlem i FN, har dermed et ansvar om å spre kunnskap og kompetanse om bærekraftig utvikling til elever i skolen. Den norske utdanningssektoren har tatt grep og høsten 2020 ble læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020 (Heretter LK20) innført i norsk grunnskole. I denne nye læreplanen ble blant annet det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling innført, og under *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen* står det blant annet at «Gjennom opplæringen skal elevene få kunnskap om og utvikle respekt for naturen (...) Elevene skal utvikle

bevissthet om hvordan menneskets levesett påvirker naturen og klimaet, og dermed også våre samfunn» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 7).

I og med at bærekraftig utvikling er et tverrfaglig tema skal det integreres i alle fag i skolen, dermed også i norskfaget. I LK20 under norskfaget i beskrivelsen av det tverrfaglige temaet står det: «I norsk handler det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling om at elevene skal utvikle kunnskap om hvordan tekster fremstiller natur, miljø og livsbetingelser, lokalt og globalt» (Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 4). Legger det ikke her opp til at norskfaget kan åpne opp for en økokritisk lesemåte av tekster? Kan man ved hjelp av et økokritisk blikk på tekster lære elevene å reflektere kritisk over hvordan vi tenker, snakker og skriver om naturen?

Som lærerstudent og ved å fordype meg i norskfaget under masterstudiet har jeg fått et større innblikk i ulike litterære sjangre. Interessen for barne- og ungdomslitteratur og hvordan språket har et særegent potensial til å engasjere og hente frem følelser har økt, og dermed gitt motivasjon til å skrive en masteroppgave innenfor feltet. Sammen med denne interessen og de klimautfordringene verden står overfor, samt skolen sitt ansvar i å undervise elever i bærekraftig utvikling vil denne studien rette oppmerksomhet mot hvordan bærekraftig utvikling kan innlemmes i norskfaget og litteraturundervisningen. På bakgrunn av dette vil min studie være en nærlesing og litterær analyse av Lene Kaaberbøls *Vildheks – Ildprøven* (2010). Boka tar for seg etiske og økologiske problemstillinger og tematiserer blant annet forholdet mellom mennesker og ulike livsformer. Noe av det jeg lurer på er hvordan norskfaget kan bidra til å tematisere problemstillinger som kan knyttes til bærekraftig utvikling, slik denne tverrfaglige tematikken er skissert både i *Overordnet del – Verdier og prinsipper for grunnopplæringen* og norskfaget i LK20.

1.2 Valg av materiale

Før jeg tok det endelige valget om hvilken bok jeg ville gjøre en litterær analyse av var jeg innom flere ulike nordiske bøker. Til slutt landet jeg på den danske boka *Vildheks – Ildprøven* skrevet av Lene Kaaberbøl utgitt i 2010. Boka er også utgitt på norsk av Det norske samlaget i 2012 med navnet *Villheks – Ildprøven*. I denne studien vil jeg ta utgangspunkt i den originale versjonen av boka, nemlig den danske versjonen.

Lene Kaaberbøl er en kjent dansk barnebokforfatter og debuterte allerede som 15-åring med boka *Tina og Sunny* i 1975. Hun har hatt stor suksess med en rekke bøker i fantasysjangeren, deriblant med den kjente *Skammer*-serien (2000-2003).

1.2.1 Handlingsreferat

Ildprøven er den første boka i en serie av seks *Vildheks* bøker. *Vildheks – Ildprøven* handler om den unge jenta Clara Ask, hennes kjærlighet for dyr og kampen om å overleve som villheks. Clara er en helt vanlig jente som lever et vanlig liv frem til en dag da det skjer noe underlig. Denne underlige hendelsen skal endre alt og snu opp ned på livet til Clara. En morgen hun er på vei til skolen møter hun en stor svart katt som sperrer veien for henne. Katten nekter å flytte seg og det ender med at katten dytter Clara overende, klorer henne i pannen, for så å slikke i seg blodet hennes. Clara ender opp med å bli alvorlig syk av katteklorene og ligger hjemme med høy feber. Hjemme i sengen begynner Clara å ha merkelige drømmer om katten, «Du er min nu,» sagde den og slikkede sig om munnen med en lyserød tunge. «Min, min, min ...» (Kaaberbøl, 2010, s. 12). Det viser seg at hendelsen med katten har skapt et spesielt bånd mellom dem og det kan virke som om de nå kan kommunisere med hverandre.

Feberen til Clara gir seg ikke og Clara blir dårligere og dårligere. Det viser seg at moren til Clara hele tiden har visst at en slik hendelse kunne skje, men vil ikke anerkjenne at det nå faktisk har skjedd. Til slutt innser hun at det er nødvendig å ta Clara med til den ukjente tanten, Moster Isa. I all hast pakker mor bilen og sammen kjører de langt ut i villmarka til et lite hus, der Moster Isa bor. Ved hjelp av urter og magiske krefter klarer Moster Isa å hjelpe Clara. Hun blir kvitt feberen og kan dermed reise tilbake til sitt vanlige liv igjen. Men livet til Clara er ikke så normalt lengre. Drømmene om katten og mystiske hendelser fortsetter. Etter et livsfarlig møte med en annen magisk skikkelse må Clara reise tilbake til Moster Isa. Her lærer hun om en magisk verden hun tidligere ikke har kjent til. En verden som retter seg etter nye og ukjente lover og regler. Samtidig finner Clara ut at hun har villhekskrefter hun ikke var klar over og må gå i lære hos Moster Isa for å lære hvordan hun skal bruke kreftene sine. Kreftene vil hun trenge når hun må kjempe mot den onde Kimæra og bevise at hun er en ekte villheks.

Grunnen til at jeg har valgt *Vildheks – Ildprøven* som hovedmateriale i min studie er på grunn av at den, etter mitt syn, tar opp og kaster lys over tidsaktuelle problemstillinger og

dilemmaer knyttet til natur, menneskers og dyrs plass i naturen og hvordan vi mennesker må bli flinkere til å forstå og lytte til naturen og dyrene rundt oss.

1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål

Med dette som bakgrunn har jeg utarbeidet problemstillingen:

Hvordan fremstiller Lene Kaaberbøls *Vildheks – Ildprøven* (2010) forholdet mellom menneske og ikke-menneskelig natur, og hvordan kan boka relateres til bærekraftig utvikling som tverrfaglig tema i skolen?

For å svare på problemstillingen har jeg valgt å sette opp noen forskningsspørsmål som skal være med å skape en helhet i studien og i svaret på det overordnede målet.

Forskningsspørsmålene er:

- (1) Hvordan fremtrer fantasysjangeren i boka *Vildheks – Ildprøven*?
- (2) Hvordan er mennesker og dyr fremstilt i boka, og hva er deres funksjon?
- (3) Hvilke muligheter og utfordringer representerer en bok som *Vildheks – Ildprøven*, vurdert opp mot det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling?

Forskningsspørsmål (1) og (2) vil bli behandlet i analysekapittelet, mens forskningsspørsmål (3) vil bli behandlet i diskusjonskapittelet. I diskusjonskapittelet vil resultater av analysen, og tekstens muligheter og utfordringer bli diskutert og vurdert opp mot bærekraftbegrepet slik det fremstår i LK20.

1.4 Tidligere forskning

I og med at jeg undersøker hvordan forholdet mellom menneske og ikke-menneskelig natur fremstilles i boka, og hvordan den kan relateres til bærekraftig utvikling som tverrfaglig tema, vil blant annet oppgaven bygge på et økokritisk perspektiv. Samtidig ser jeg det nødvendig å trekke inn flere forskningsfelt, som blant annet omhandler fantasysjangeren og didaktiske refleksjoner rundt litteratur og bærekraftig utvikling, som senere vil bli relevant i deler av analysen og diskusjonskapittelet.

I nyere tid har man sett en økning av forskningsbidrag innenfor feltet økokritikk, både internasjonalt og i nordisk sammenheng. Internasjonalt finner man for eksempel boka *Ecocriticism* skrevet av Greg Garrard (2012) og boken *The Ecocriticism Reader – Landmarks in Literary Ecology* redigert av Cheryll Glotfelty og Harold Fromm (1996a) som kan være

støtte for å få en forståelse av begrepet økokritikk. Når det kommer til nordiske og norske bidrag til forskning på området finner man den norske økofilosofen Arne Næss og hans verk *Økologi, samfunn og livsstil* (1976) som omhandler hans radikale økofilosofiske tenkning – dypøkologien. I tillegg har det økokritiske forskningsfeltet i nyere tid fått mer betydning innenfor barne- og ungdomslitteratur. Dette ser vi blant annet med det nordiske bidraget *Ecocritical Perspectives on Children`s Text and Cultures: Nordic Dialogues* av Nina Goga, Lykke Guanio-Uluru, Bjørg Oddrun Hellås og Aslaug Nyrens (2018a).

Innenfor forskningsfeltet rundt fantastisk litteratur finnes det flere teoretikere som prøver å definere fantastisk litteratur og fantasysjangeren. I Anna Karlskov Skyggebjergs bok *Den fantastiske fortælling i dansk børnelitteratur 1967-2005* (2005) har hun en gjennomgang i flere ulike teoretikers tanker om fantastisk litteratur fra 1967 til 2005. I tillegg finner man Svein Slettan sin bok *Fantastisk litteratur for barn og unge* (2018a) hvor Slettan har skrevet kapittelet «Å utvide det moglege: Om fantastisk litteratur for barn og unge». Når det kommer til fantasysjangeren finner man også barnelitteraturforskeren Maria Nikolajeva og hennes kapittel «Eventyr og fantastiske fortællinger: fra oldtid til postmodernisme» i boken *På fantasiens vinger: Om fantastisk litteratur for børn og unge* av Niels Dalgaard (2002).

Innenfor eksplisitte undersøkelser av eller innspill til hvordan norskfaget aktivt kan engasjere seg i bærekraftig utvikling finner man Jonas Bakken sitt kapittel «Måret Anne Saras *Mellom verdener* og utdanning for bærekraftig utvikling» i *Fantastisk litteratur for barn og unge* (2018), her drøfter han muligheter og utfordringer med økokritisk litteraturdidaktikk. I tillegg har man Nina Gogas teoretiske kapittel «Bærekraftig litteraturundervisning» i *Møter med barnelitteratur: introduksjon for lærere* (2018), som er en lærebok rettet mot 1.-7. trinns lærere og lærerstudenter.

2.0 Teoretiske rammeverk og metode

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for teorier som vil danne rammeverket for studien. Gjennom studien har jeg som nevnt ønsket om å undersøke hvordan Lene Kaaberbøls ungdomsbok fremstiller forholdet mellom menneske og ikke-menneskelig natur, og hvordan man kan relatere boka til bærekraftig utvikling som tverrfaglig tema i skolen. Med bakgrunn i dette vil det teoretiske rammeverket rundt økokritikken og fantasysjangeren danne et grunnlag som bygges videre på i analysekapittelet. Refleksjoner rundt bærekraftig utvikling

sammen med relevant funn fra analysen vil senere bli diskutert i en diskusjon av bokas muligheter og utfordringer, vurdert opp mot bærekraftig utvikling.

2.1 Økokritikk og økokritisk tilnærming til tekst

For denne oppgaven vil det økokritiske forskningsfeltet utgjøre et viktig teoretisk grunnlag for å kunne se på hvordan *Vildheks – Ildprøven* fremstiller forholdet mellom menneske og ikke-menneskelig natur. Forskningsfeltet og den teoretiske plattformen som blir lagt frem her vil være med å legge et grunnlag for deler av analysen av den utvalgte boka. I følgende delkapittel ser jeg det nødvendig å trekke frem noen sentrale stemmer og perspektiver som er viktige for utviklingen av økokritikken som litteraturvitenskapelig område, og for å skape en fellesforståelse av hva økokritikk er. Deretter vil jeg se på et eksempel på hvordan man kan ha en økokritisk tilnærming til tekst ved hjelp av natur i kultur-matrisen laget av forskningsgruppa «Nature in Children`s Literature and Culture». Natur i kultur-matrisen vil fungere som tankestøtte for den følgende analysen av boka.

2.1.1 Hva er økokritikk?

Ifølge Greg Garrard er det en generell enighet om at den moderne miljøbevegelsen startet med den mye omtalte teksten «A fable of Tomorrow», skrevet av biologen Rachel Carson i boken *Silent Spring* fra 1962 (2012, s. 1). I teksten brukte Carson naturvitenskapelig teori og skjønnlitterære grep om hverandre når hun skrev om en imaginær landsby som gikk fra idyll til ødeleggelse som følger av menneskelig påvirkning. Inspirert av de litterære virkemidlene til Carson oppstod økokritikken som et resultat av et behov for å studere representasjoner av natur fra et litterært og kulturelt ståsted (s. 1-3).

En av de første som definerte økokritikk, og som er en av økokritikkens sentrale skikkelser, er Cheryll Glotfelty. I innledningen av den innflytelsesrike antologien *The Ecocriticism Reader – Landmarks in Literary Ecology* (1996b) skriver Glotfelty at man i vid forstand kan si at økokritikken er «the study of the relationship between literature and the physical environment» (1996b, s. xviii). Denne definisjonen har vært viktig i både etableringen, forståelsen og utviklingen av det økokritiske forskningsfeltet. Ifølge Glotfelty har økokritiske studier en «earth-centered» tilnærming til lesing av litteratur (s. xviii). Dermed vil en økokritisk lesing ha som hovedoppgave å undersøke hvilket syn på naturen som formidles i tekst og bilder, og om mulig hvordan samspillet mellom disse påvirker leserens oppfatning av holdning til natur. I tillegg påpeker Glotfelty at man ikke kommer utenom det gjensidige

forholdet mellom menneskets kultur og den fysiske verden, hun understreker at «human culture is connected to the physical world, affecting it and affected by it» (s. xix). Ved en økokritisk analyse ønsker man da blant annet å se på hvordan naturen påvirker kulturen og litteraturen, og hvordan litteraturen kan påvirke naturen.

I Garrards bok *Ecocriticism* (2012) er han delvis enig med Glotfeltys definisjon. Han trekker frem at i nyere tid har det skjedd endringer i verden, og dermed også innenfor det økokritiske forskningsfeltet. Flere kulturelle produkt, som for eksempel vitenskapelig skriving, TV, kunst og arkitektur, hvor natur er presentert på ulike måter, har kommet frem i lyset (s. 5). Han mener at de komplekse forhandlingene mellom natur og kultur skjer både i og gjennom et mangfold av kulturelle produkt, og at det dermed er viktig å studere mer enn bare litteratur innenfor det økokritiske feltet (s. 5). På bakgrunn av dette presenterer Garrard en utvidet definisjon av økokritikken som «the study of the relationship of the human and the non-human (...)» (s. 5) Her ser vi at Garrards definisjon er ulik Glotfeltys, men samtidig kan man se likhet ved at det å studere forholdet mellom menneske og ikke-menneske også er en måte å studere forholdet mellom litteratur og det fysiske miljøet på. I tillegg kommenterer Garrard at det i arbeidet med økokritikk er viktig å ta høyde for den politiske påvirkningen på feltet. Her er han enig med det politiske elementet som kommer frem i Glotfeltys definisjon hvor hun blant annet skriver at feminisme studerer språk og litteratur fra et kjønnsperspektiv slik økokritikken studerer litteraturen fra et jordsentrert perspektiv (1996b, s. xviii). Garrard mener det økosentriske feltet er styrt av politiske og moralske agendaer, og at dette er essensielt innenfor feltet (2012, s. 3-4). Dette understreker at økokritikken er opptatt av å påvirke eller rette leserens oppmerksomhet til bestemte sider ved verden.

En annen som påpeker ideen om at kulturen både påvirker og blir påvirket av den fysiske verden er Mads B. Claudi. Claudi legger vekt på at økokritiske analyser i utgangspunktet bygger på en erkjennelse av at kultur og natur står i et gjensidig påvirkningsforhold og skriver:

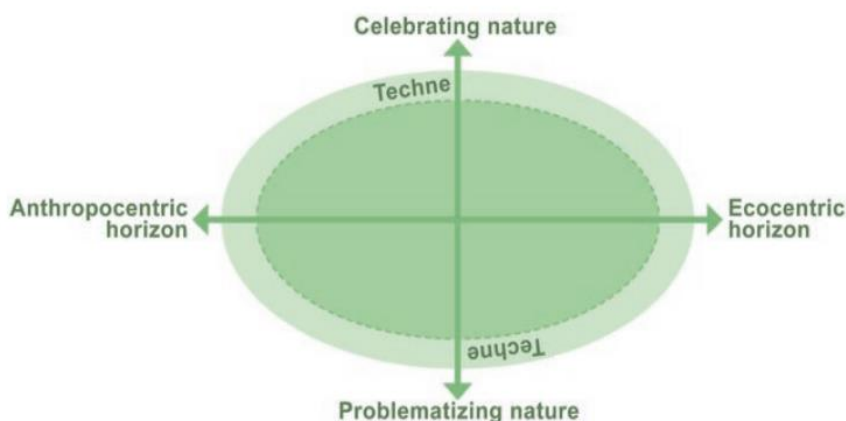
På den ene siden vil naturen og de fysiske omgivelsene sette rammene for enhver form for menneskelig aktivitet, også litteraturen. På den andre siden virker menneskelig aktivitet inn på naturen: De holdningene til naturen som formidles i litteraturen eller i andre typer tekster, er med på å bestemme hvordan vi forstår vårt

eget forhold til våre omgivelser, og hvordan vi forvalter vår evne til å forandre naturen og miljøet. (2013, s. 241)

Ved å gjøre økokritiske analyser vil økokritikken forsøke å kartlegge og forstå denne gjensidige påvirkningen. Til grunn for økokritiske studier ligger et ønske om å påvirke til å «behandle naturen med større respekt, til å redusere rovdrift på jordens naturressurser og til å endre en livsstil og et forbrukermønster som truer med å føre menneskeheten og planeten inn i en økologisk katastrofetilstand» (Claudi, 2013, s. 242). Det Claudi trekker frem er at dersom fremstillinger av natur i litteratur kan påvirke leserens syn på naturen i den fysiske verden, kan det også være med å påvirke leserens holdninger og handlinger i møte med ulike økologiske utfordringer i samfunnet.

2.1.2 Økokritisk tilnærming til tekst – Natur i kultur-matrisen

For å kunne koble mine funn opp mot det økokritiske perspektivet har jeg valgt å bruke natur i kultur-matrisen som tankestøtte og utgangspunkt for deler av analysen av *Vildheks – Ildprøven*. Natur i kultur-matrisen er et analyseverktøy utviklet av forskningsgruppa «Nature in Children`s Literature and Culture» (NaChiLitCul) ved Høgskulen på Vestlandet. Matrisen ble utviklet som et svar på den manglende nasjonale og internasjonale deknningen av økokritiske perspektiv på nordiske tekster. Målet med matrisen er at den skal muliggjøre og forenkle arbeidet av analyse og sammenligning av barne- og ungdomslitteratur, samt å legge til rette for tverrfaglige og internasjonale diskusjoner rundt dette (Goga, et al., 2018b, s. 12).

Figur 1: *The Nature in Culture Matrix* (Goga, et al., 2018b, s. 12).

Natur i kultur-matrisen er utformet som et koordinatsystem bestående av tre dimensjoner, en vertikal akse, en horisontal akse, og en stiplet linje rundt ovalen. Det er fire ulike posisjoner plassert på hver ytterkant av aksene. De ulike posisjonene skal signalisere ulike syn på og ulike måter å representere naturen på. Langs den vertikale aksene beveger man seg fra en *feirende* posisjon til en *problematiserende* posisjon (Goga, et al., 2018b, s. 12). Ifølge Marianne Røskeland innebærer den feirende posisjonen et syn på naturen som vakker, idyllisk, nyttig og verdifull, mens den problematiserende posisjonen innebærer at man ser naturen som farlig, ødelagt og tapt (2018, s. 46). I tillegg påpeker Goga et al. at denne posisjonen også tar høyde for de økende miljøutfordringene og viser en problematiserende bevissthet rundt natur og utfordringer rundt for eksempel forurensning, utrydding av arter og global oppvarming (2018b, s. 13). Selv om posisjonenes fremstillinger kan sees som motsetninger av hverandre kan man møte på en veksling hvor naturen fremstilles både feirende og problematiserende i samme tekst.

Den horisontale aksene strekker seg fra en *antroposentrisk* posisjon til en *økosentrisk* posisjon. Dette skille mellom antroposentrisk tenkning og økosentrisk tenkning utgjør et sentralt element i mange økokritiske tekstanalyser. Den norske økofilosofen Arne Næss er kjent for sitt engasjement for naturen og hans radikale økofilosofiske tenkning - *dypøkologien*. Dypøkologien kom som en motreaksjon på den vestlige antroposentrismen, som er et sentralt begrep innen økokritikk. Antroposentrisme er en holdning som setter mennesket i sentrum, hvor mennesket har plassert seg selv øverst i et hierarkisk system. I et antroposentrisk perspektiv ser mennesket på naturen som en ressurs, naturen er til for menneskets skyld og har kun verdi i forhold til menneskelige behov, enten det er snakk om nytte eller glede. Menneskets ønsker og behov er en prioritet og hva som er det beste for landskap, dyr, planter og mindre økosystem blir ikke lagt vekt på (Claudi, 2013, s. 248). Arne Næss mener derimot at naturen har en verdi i seg selv som er uavhengig av den eventuelle nytteverdien den har for våre formål. Næss hevder at «alle levende vesener er fundamentalt sett ett» (1976, s. 265) og at dyr og planter har «livets rett». Han argumenterer at alt har en indre sammenheng og at

(...) mennesket ikke er noen privilegert dyreart. Vi lever under de samme betingelsene som alt annet liv. Vi står ikke utenfor resten av naturen og kan derfor ikke skalte og valte med den uten at vi selv blir endret. Vi er en del av økosfæren like intimt som vi er en del av vårt samfunn. (Næss, 1976, s. 265)

Her ser vi Næss sin økofilosofiske tenkning hvor verdi vurderes ut ifra et helhetsperspektiv og ikke ut ifra menneskets interesse. Menneskets interesse må balanseres mot interessene til våre omgivelser.

I tillegg til de to aksene er det en tredje dimensjon som utgjør det som blir kalt *techne*, som kommer til syne med den stiplede linjen som markerer et lysegrønt felt. «The dimension of techne signals the fact that all children`s and YA texts and cultures are already mediated, hence are crafted, representations of nature» (Goga, et al., 2018b, s. 13). Techne skal dermed signalisere det faktum at alle tekster og kulturuttrykk allerede er mediert og utformet, og derfor er konstruerte representasjoner av natur. Techne skal vise en forståelse for at kulturelle representasjoner av natur er med på å forme hvordan vi, samfunnet og verden ser på natur (s. 13).

Som man kan se handler økokritiske studier om å se på forholdet mellom litteratur og det fysiske miljøet og forholdet mellom menneske og ikke-menneske. Det handler om å studere litteraturen ut ifra et jordsentrert perspektiv. I tillegg er det økokritiske forskningsfeltet opptatt av hvordan ulike kulturelle produkt kan påvirke eller rette leserens oppmerksomhet til eget forhold til omgivelsene. Hvordan blant annet litteratur kan påvirke leserens holdninger og handlinger i møte med naturen. Ved å bruke natur i kultur-matrisen som et verktøy og tankestøtte i en økokritisk studie kan man se hvordan litteraturen fremstiller naturen og forholdet mellom menneske og det ikke-menneskelige. Man kan plassere ulike fremstillinger til ulike horisontale og vertikale posisjoner i matrisen og se hvordan teksten beveger seg mellom disse posisjonene, og dermed diskutere teksten i lys av dette.

2.2 Fantasysjangeren

Boka *Vildheks – Ildprøven* plasserer seg under sjangeren fantasy. På bakgrunn av dette vil jeg i dette delkapittelet etablere en teoretisk plattform for hvilke sjangertrekk man finner innenfor fantasysjangeren. Dette vil være et nødvendig ledd for det kommende arbeidet med deler av analysen av boka. Jeg vil starte med en kort gjennomgang av hva som legges i fantastisk litteratur før jeg i hovedsak støtter meg til den svensk-russiske barnelitteraturforskeren Maria Nikolajeva, og hennes beskrivelse av fantasysjangeren. Maria Nikolajeva er opptatt av å definere fantasy i forhold til eventyr og trekker frem at fantasysjangeren har flere likheter og ulikheter med eventyrsjangeren. Hun mener dermed at eventyr er et gunstig utgangspunkt for

å kartlegge den fantastiske tradisjonen (2002, s. 75-76). Med utgangspunkt i dette vil jeg trekke frem noen punkter som Nikolajeva diskuterer i hennes sammenligning.

Svein Slettan hevder at den fantastiske litteraturen vanligvis blir oppfattet som noe som hører moderniteten til og som startet en gang på midten av 1700-tallet (2018b, s. 9). For å kort forklare hva særpreget ved fantastisk litteratur er kan man si at det er et møte mellom magi og virkelighet. Man møter noe magisk, noe som bryter med en empirisk verden og de fysiske lovene i den verden leseren hører til (Slettan, 2018b, s. 9; Skyggebjerg, 2005, s. 13). Både Slettan og Skyggebjerg er enig i at dette møtet mellom magi og realitet er med på å skape en reaksjon hos leseren. For leseren kan dette møte ofte få konsekvenser i deres forståelse av omverden. Det magiske er noe som på grunn av sin umulighet vekker oppsikt, fascinasjon og skrekk og inviterer leseren til å la inntrykk av det overnaturlige og magiske virke inn på oss. Leseren vil sette det i forhold til sitt eget liv og egen forståelse av verden. På denne måten kan det uvirkelige i en viss forstand blir virkelig, som uttrykk for krefter vi kjenner igjen i oss selv eller andre mennesker. Samtidig kan konfrontasjon mellom det virkelige og overnaturlige i teksten føre til at det oppstår en betydelig tvetydighet som gir rom for flere tolkninger (Slettan, 2018b, s. 9-10; Skyggebjerg, 2005, s. 13).

I boka *Den fantastiske fortælling i dansk børnelitteratur 1967-2005* (2005) gjør Skyggebjerg en gjennomgang av flere ulike teoretikers tanker om fantastisk litteratur. I denne gjennomgangen kommer hun frem til to kategorier innenfor den fantastiske litteraturen; fantasy og fantastiske fortellinger (s. 59). Ser man derimot på Slettans inndeling av fantastisk litteratur deler han den inn i tre ulike kategorier/tradisjoner, nemlig; fantastiske fortellinger, fantasy og fabeltradisjoner (2018b, s. 12-15). Her ser vi at det er uenigheter om hvilke kategorier den fantastiske litteraturen omfavner. Samtidig ser vi at fantasy er en felles kategori som går igjen hos begge. Ifølge Tone Birkeland og Ingeborg Mjør er fantasy en av de mest konvensjonsbundne og formelstyrte sjangrene og det er viktig å se på ulike form- og innholdsmessige trekk som benyttes for at fortellingen skal fremstå som troverdig (2012, s. 61).

Videre vil jeg ta utgangspunkt i Maria Nikolajeva og hennes beskrivelse av fantasysjangeren. Som nevnt er Nikolajeva opptatt av å definere fantasy i forhold til eventyr. Dette er noe Skyggebjerg trekker frem som interessant fordi det skiller seg ut fra en lang rekke forskere som definerer fantasy i forhold til realistisk litteratur og i mindre grad i forhold til

eventyrsjangeren (2005, s. 48). Nikolajeva understreker at selv om eventyr og fantasy har en form for slektskap ser hun på eventyrsjangeren som en fullt utviklet sjanger, mens fantasy er en eklektisk sjanger som er under utvikling (2002, s. 76).

Det er blant annet tre hovedpunkt som Nikolajeva trekker frem hvor eventyr og fantasy er like; persongalleri, overnaturlig attributt og den grunnleggende oppbyggingen (2002, s. 76). I likhet med eventyret har fantasy ofte et persongalleri bestående av en helt, hjelpere, givere og motstandere. Men i motsetning til eventyrets helt mangler hovedpersonen i fantasy bøker heroiske trekk. Personen kan være redd eller til og med motvillig til å utføre oppgaven (s. 76). Det utvalgte barnet, helten, har ofte magiske evner, men fremstår ikke som et overmenneske. De magiske evnene kan svikte dersom motet svikter (Skyggebjerg, 2005, s. 274). Som nevnt har fantasy i tillegg overtatt mange overnaturlige attributt fra eventyrene, som hekser, ånder, drager og snakkende dyr. En siste likhet som Nikolajeva trekker frem mellom eventyr og fantasy er den grunnleggende hjem-borte-hjem oppbyggingen. Helten forlater hjemmet, på veien møter helten hjelpere og motstand, gjennomgår prøver og vender så hjem igjen etter å ha vunnet en form for rikdom (2002, s. 77). Fantasysjangeren har også overtatt noen av de grunnleggende konfliktene og mønstrene man finner i eventyr, som oppgaven som skal løses og kampen mellom det gode og det onde. Motsetningsforholdet godt versus ondt danner som oftest utgangspunktet for konflikten som skal løses. I fantasy er kampen mellom det gode og det onde et viktig sjangertrekk, både hos de enkelte karakterer, men også som en underliggende konflikt i fortellingen. Når det kommer til håndteringen av tid og rom er eventyr og fantasy ulike. Eventyret skiller seg fra leseren i form av retoriske formler som for eksempel «det var en gang», mens i fantasy transporteres hovedpersonen mellom de ulike tidene og rommene og det ligger en forankring i den virkelige verden som leseren kan assosiere seg med. Dette utgjør den mest avgjørende forskjellen i konstruksjonen av universet i eventyret og fantasy (s. 77).

Utenom likheter og ulikheter rundt fantasysjangeren og eventyrsjangeren ser også Nikolajeva på forholdet mellom det hun kaller primærverden og sekundærverden. Den primære verden er en verden lik vår og er kjent som vår normalvirkelighet. Den sekundære verden er en verden som avviker fra vår verden ved hjelp av magi. Det kan være en verden hvor mystiske skikkelser og overnaturlige hendelser er en naturlig del av samfunnet. Ifølge Nikolajeva er elementet sekundærverden det viktigste sjangertrekket som må være med for at man kan kalle et verk fantasy (Skyggebjerg, 2005, s. 43). Hun skiller mellom tre ulike variasjoner av

sekundærverden: den lukkede konstruksjonen, den åpne konstruksjonen og den underforståtte konstruksjonen. Ved en lukket konstruksjon vil handlingen utelukkende foregå i den sekundære verdenen. Det vil ikke være noe kontakt mellom den primære og den sekundære verden. Den populære *Skammer*-serien (2000-2003) av Lene Kaaberbøl er et eksempel på en lukket konstruksjon hvor hele handlingen foregår i et magisk univers. Man forflytter seg ikke mellom to verdener, men den primære verden ligger utenfor tekststrammene og eksisterer som referanseramme i bevisstheten til leseren. I en åpen konstruksjon vil det eksistere både en primærverden og en sekundærverden. Historien begynner ofte i den primære verden med helt ordinære mennesker, men på et eller annet tidspunkt vil hovedpersonen komme i kontakt med den sekundære verden hvor de magiske hendelsene finner sted. Et eksempel på en slik konstruksjon finner man i boka *Løven, heksa og klesskapet* (1997), den første boka i Narnia-serien av C.S. Lewis. Her reiser de fire hovedpersonene til fantasilandet Narnia gjennom et gammelt klesskap, og vender tilbake til primærverden på samme måte. På denne måten beveger de seg mellom to verdener. Innenfor den sekundære verden kan barn og unge handle aktivt og er ikke lenger styrt av voksne og hverdagens begrensninger. Samtidig vil den sekundære verdenen gjerne være styrt av nye og ukjente lover og regler, og det er ofte skarpe skillelinjer hvor kampen mellom det gode og det onde er avgjørende. I den siste konstruksjonen, den underforståtte, vil den sekundære verden influere primærverden uten at den nevnes i teksten. Uforklarlige, skrekkelige og mystiske hendelser vil oppstå i primærverden. Det kan være en magisk gjenstand som dukker opp eller en magisk agent som implisitt hører til i en annen verden griper inn i den ordinære verdenen (Skyggebjerg, 2005, s. 43-44). Et eksempel på dette finner man i Siri Pettersens roman *Bobla* (2017). Her finner hovedpersonen Kine en glasskule, som etter hvert viser seg å være magisk. På denne måten dukker en magisk gjenstand opp i Kines ordinære verden, men hvor den kommer fra er uvisst.

Utover den sekundære verden trekker Nikolajeva frem den magiske passasjen. Den magiske passasjen skaper en forbindelse mellom den primære og sekundære verden. Passasjen kan ha flere utforminger som kan være et skap, en dør eller en symbolsk dør i form av en drøm eller fantasi. I tillegg kan passasjen bare være åpen for noen, eller ikke alltid åpen (Skyggebjerg, 2005, s. 45). Det er flere måter en slik passasje kan utarte seg. Man ser blant annet i den første boka i *Harry Potter*-serien (1999-2007) at J. K. Rowling lar Harry krysse grensa til en magisk verden ved at han løper gjennom en murvegg for å komme til den kjente perrongen

9 $\frac{3}{4}$, hvor han skal ta toget videre til Galtvort høyere skole for hekseri og trolldom. I Lewis Carrolls *Alice i eventyrland* (1979) følger Alice etter kaninen ned i et kaninhull. En slik magisk passasje bidrar til å gi hovedpersonen nye omgivelser og den plutselige endringen i hovedpersonens hverdag er med på å igangsette handlingen i fortellingen.

2.3 Bærekraftig utvikling i LK20

I og med at jeg i denne studien ønsker å se på hvordan *Vildheks – Ildprøven* kan relateres til det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i skolen ser jeg det nødvendig å greie ut om begrepet her. Da spesielt i forhold til læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020 (LK20). Hva sier LK20 om bærekraftig utvikling, og hva skal elevene lære?

I *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen* står det at elevene gjennom opplæringen skal få kunnskap om, samt utvikle respekt for naturen. Elevene skal bli bevisste på klimautfordringene verden står overfor, og hvilke konsekvenser menneskets levesett har for naturen og klimaet. Skolen har et ansvar med å bidra til at elevene utvikler en vilje til å ta vare på miljøet (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 7). Elevene må dermed bli motiverte til å handle, samtidig som de må få vite hvilke handlinger som må til. I kapittel 2.5.3 Bærekraftig utvikling i overordnet del blir bærekraftig utvikling beskrevet med:

Bærekraftig utvikling handler om å verne om livet på jorda og ta vare på behovene til mennesker som lever i dag, uten å ødelegge fremtidige generasjoners muligheter til å dekke sine behov. En bærekraftig utvikling bygger på forståelsen av sammenhengen mellom sosiale, økonomiske og miljømessige forhold. Menneskehetens levesett og ressursbruk har konsekvenser lokalt, regionalt og globalt. (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 13-14)

Samtidig blir det beskrevet at elevene skal gjennom arbeid med bærekraftig utvikling «(...) utvikle kompetanse som gjør dem i stand til å ta ansvarlige valg og handle etisk og miljøbevisst. Elevene skal få forståelse for at handlingene og valgene til den enkelte har betydning» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 14). Her ser man at elevene skal få kunnskap som skal hjelpe dem til å verne om livet på jorda. Som nevnt i delkapittel 1.1 trekker Miljødirektoratet frem at menneskeskapt klimautslipp er en av hovedgrunnene til klimaendringene verden står overfor. Dermed er det også viktig at elevene samtidig får en

forståelse av at menneskers levesett og ressursbruk medfører konsekvenser som påvirker samfunn og miljø rundt om i verden.

På grunn av at denne studien retter seg mot norskfaget, er det også interessant å se hva LK20 sier om det tverrfaglige temaet under dette faget. Som nevnt (under 1.1 Bakgrunn for oppgaven) handler bærekraftig utvikling i norsk om at elevene skal utvikle kunnskap om hvordan tekster fremstiller natur, miljø og livsbetingelser. I tillegg skal elevene gjennom å møte fagets tekstmangfold, lese kritisk og delta i dialog utvikle «(...) evnen til å forstå og håndtere meningsmotsetninger og interessekonflikter som kan oppstå når samfunnet endres i en mer bærekraftig retning. Faget norsk bidrar til å bevisstgjøre elevene og ruste dem til å handle og påvirke samfunnet gjennom språket» (Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 4).

Ut ifra beskrivelsen av bærekraftig utvikling slik den fremstår i LK20, og for å oppnå målene som er satt opp i norskfaget, må litteraturundervisningen åpne for økolitteratur. Ifølge Jim Dwyer er økolitteratur litteratur som omhandler miljøspørsmål og menneskets forhold til naturen (2010, s. 2). Basert på denne beskrivelsen vil boka *Vildheks – Ildprøven* kvalifiseres som økolitteratur, blant annet med tanke på måten den tar opp menneskets forhold til natur og dyr. Samtidig trekker Nina Goga (2018) frem i sitt kapittel «Bærekraftig litteraturundervisning» at norskfaget bør anlegge økokritisk lese måte på både økolitteraturen og norskfagets øvrige tekster. Som tidligere sett i oppgaven bygger økokritikken på en ide om at litteraturen kan ha innvirkning på leserens holdninger og handlinger i møte med naturen.

Det å lese skjønnlitteratur, blant annet fantasybøker, er en estetisk opplevelse. Samtidig med denne estetiske opplevelsen kan leseren få innsikt og kunnskap. Maria Nikolajeva deler kunnskap man kan få gjennom lesing i to kategorier: *factual knowledge* og *aesthetic knowledge*. «Factual knowledge» er den kunnskapen man får ved å lese faktaopplysninger en gitt bok gir oss, som vi går ut ifra er sanne, mens «aesthetic knowledge» er kunnskap eller innsikt man får gjennom en estetisk aktivitet, som blant annet å lese skjønnlitteratur (2014, s. 22). Samtidig fremhever hun at hensikten med å lese skjønnlitteratur ikke i hovedsak er å hente inn kunnskap, men at «(...) any fictional text contains a substantial amount of information that can potentially be beneficial for our knowledge of the actual world» (s. 22). På denne måten vil man gjennom å lese fantasybøker også oppnå estetisk kunnskap, nemlig læring uten at man er klar over det. Hvordan er da fantasysjangeren egnet til å formidle kunnskap og innsikt om bærekraftig utvikling?

Ifølge Kari Anne Rødnes berører spørsmål om miljø og bærekraft alle på ulike vis, men allikevel er det slik at så lenge man ikke kjenner for eksempel klimaendringene tydelig «på kroppen» kan det være vanskelig å gi dem betydning. Men skjønnlitteraturens styrke ligger nettopp her. Ved hjelp av skjønnlitterære verk kan man leve seg inn i andres liv, samt forestille seg alternative virkeligheter (2019, s. 62-63). Lesing av skjønnlitterære verk gir både rom for innlevelse og distansering. Dette gjør det mulig for en leser å føle med og kjenne seg igjen, samtidig som skildring av en ukjent virkelighet lar leseren forholde seg objektivt og analytisk til fremstillingen (s. 63). Rødnes refererer blant annet til Martha C. Nussbaum som hevder at det å lese skjønnlitteratur kan hjelpe leseren til å forstå hvordan livet kan oppleves for andre mennesker, andre steder, til andre tider og kan dermed bidra til utvikling av empati og forestillingsevne (2016, referert i Rødnes, 2019, s. 63).

Nussbaum er opptatt av den narrative forestillingsevnen og hevder at for å bli en god samfunnsborger eller verdensborger er det nødvendig å dyrke evnen til innlevelse. Den narrative forestillingsevnen er leserens evne til å tillegge karakterer i teksten følelser, tanker og behov som ligner sine egne. Dette er viktige egenskaper for å kunne forstå og ivareta andres behov, og for å utvikle empati og sympati (2016, s. 31). Nussbaum skriver blant annet at «kunst bidrar til å danne den evnen til å foreta vurderinger og den evnen til innlevelse som kan og bør komme til uttrykk i de valg en samfunnsborger tar» (2016, s. 26). Hennes teori om den narrative forestillingsevnen og det å bli en samfunnsborger kan ha en overføringsverdi til begrepet økoborgerskap. I en studie utført av Geraldine Massey og Clare Bradford (2011) undersøker de et utvalg barnelitterære tekster for å se hvordan miljødiskurser i disse tekstene kan være med å skape engasjement for bærekraftig utvikling. Her kommer de frem til at litteratur kan være med å legge til rette for å fostre det de kaller «ecocitizen». Ifølge Massey og Bradford er det å være en økoborger en borger som tar ansvar for å engasjere seg om miljøet både globalt og lokalt. Noe læreplanen har som mål at elever skal utvikle seg til å bli.

2.4 Metode – Litterær analyse

I min studie har jeg valgt å dele problemstillingen inn i to deler, hvor første del omhandler å studere forholdet mellom menneske og ikke-menneskelig natur. Den andre delen handler om å se hvordan den utvalgte boka kan relateres til det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i skolen. Jamfør kap. 1.3 forklarer jeg at forskningsspørsmål (3), som omhandler andre del av problemstillingen, vil bli behandlet i diskusjonskapittelet. På denne måten vil min analyse i hovedsak omhandle første del av problemstillingen og forskningsspørsmål (1) og (2). For å

svare på denne delen av problemstillingen har jeg valgt å bruke en litteraturvitenskapelig metode hvor jeg gjør en litterær analyse av Lene Kaaberbøls fantasybok *Vildheks – Ildprøven*.

I boka *Litterær analyse. En innføring* (2012) definerer Per Thomas Andersen, Gitte Mose og Thorstein Norheim en litteraturvitenskapelig metode som «en systematisk fremgangsmåte, der man undersøker og stiller spørsmål til sin gjenstand, det vil si objektet, for å oppnå viten» (s. 18). Videre understreker de at hensikten med en slik metode er å formidle og begrunne teksttolkningen man gjør (s. 18). Som Åse Høyvoll Kallestad og Marianne Røskeland påpeker i sitt kapittel «Skjønnlitterær analyse som metode» er ikke litterær analyse én enhetlig metode, «men den må tilpasses tekst, innfallsvinkel og forskerens teoretiske orientering» (2020, s. 45). Problemstilling og teorigrunnlaget i studien vil være med å styre håndteringen av materialet. I denne studien har for eksempel problemstillingen, forskningsspørsmålene og teorigrunnlaget lagt føringer for hvordan analysen av boka er utført. Man ser blant annet at problemstilling og forskningsspørsmålene knytter seg til ulike teoretiske felt som økokritikk, sjanger og didaktiske refleksjoner.

Kallestad og Røskeland trekker blant annet frem at det å analysere handler om å studere enkeltdeler fra teksten, man plukker teksten fra hverandre. På denne måten kan man beskrive, forklare og forstå enkeltdelene, som dermed vil skape en helhetlig forståelse av teksten (2020, s. 46-47). På bakgrunn av dette har jeg valg ut noen enkeltdeler fra teksten og studert disse nærmere. For å gjøre dette krever det at man leser det skjønnlitterære verket oppmerksomt, dermed vil analysen kreve en nærlesing. Ifølge David Schur er målet med nærlesing, «close reading», å oppdage mer av teksten enn det man gjør ved en vanlig gjennomlesing (1998, s. 5). Ved hjelp av nærlesing søker leseren å få frem det som ligger mellom linjene, og på denne måten se hva som indirekte blir formidlet i teksten (s. 12). Slik har nærlesing vært sentralt under min analyse av boka. Samtidig vil nærlesingen bare være en del av det analytiske arbeidet, dette er fordi nærlesingen av tekstelement fra teksten også må drøftes ut ifra innfallsvinkel, problemstilling og relevant teori (Kallestad & Røskeland, 2020, s. 49)

Siden målet er å forstå den litterære teksten, må en litterær analyse inneholde både analyse og tolkning, hvor analyse handler om å beskrive og skildre, mens tolkning handler om å reflektere hvordan tekstelementene fungerer i en sammenheng (Kallestad & Røskeland, 2020,

s. 48). Med tanke på dette vil analysearbeidet svinge mellom å forklare og å forstå. For å kunne skildre og forstå teksten trekker Andersen et al. frem at man bør benytte det teoretiske rammeverket man har lagt frem som et hjelpemiddel i analysen. Ved å trekke inn relevant teori kan dette være med på å øke det analytiske nivået (2012, s. 23). Det å trekke inn teori innebærer blant annet å bruke fagbegrep for å presisere og utdype tekstelementene man har valgt. I tillegg bør man velge ut sitat eller steder i teksten som man kommenterer i lys av relevant teori. Dette vil ifølge Kallestad og Røskeland «sikre at påstander om den litterære teksten har belegg i den» (2020, s. 48)

2.4.1 Gjennomføring av analysen

Hovedmålet med analysen har vært å undersøke hvordan boka fremstiller forholdet mellom menneske og ikke-menneskelig natur. For å undersøke dette har jeg utført nærlesing, analyse og tolkning av ulike tekstelement og sitat fra boka. Tekstelementene og sitatene utgjør det sentrale materialet i analysen. For å hente frem disse satte jeg opp tre forskningsspørsmål i tillegg til problemstillingen. Av disse valgte jeg ut to forskningsspørsmål som skulle belyses i analysen, hvor jeg senere bruker relevante funn fra analysen i et diskusjonskapittel hvor det siste forskningsspørsmålet belyses.

Med disse forskningsspørsmålene og problemstillingen i tankene startet jeg med å lese boka grundig. Jeg noterte ned tanker, sitat og hendelser fra boka i ulike kategorier. Andersen et al. understreker at det er sentralt å utpeke hvilke elementer i teksten som skal analyseres, for å gjøre analysen så vitenskapelig og systematisk som mulig (2012, s. 22). På bakgrunn av dette valgte jeg noen delemner jeg ønsket å analysere innenfor de ulike tematikkene fantasysjanger og økokritikk. Innenfor fantasy valgte jeg delemnene: paratekst som meningsbærende element, den primære og sekundære verden, aktører, det magiske attributt og grunnleggende oppbygging. Grunnen til at jeg valgte disse delemnene var for å se hvordan den aktuelle boken plasserer seg i forhold til fantasysjangeren. Noe som vil være relevant for diskusjonskapittelet når jeg vil undersøke hvilke muligheter og utfordringer den aktuelle boka har til å formidle kunnskap om bærekraftig utvikling. Innenfor den økokritiske analysen valgte jeg delemnene: fremstilling av tamme dyr, fremstilling av ville dyr, fremstilling av fantastiske dyr, fremstillingen av mennesker assosiert med dyr og den sekundære verdens funksjon. Disse delemnene valgte jeg på bakgrunn av økokritisk teori som er relevant for å belyse hvordan forholdet mellom menneske og ikke-menneskelig natur er fremstilt i boka.

2.4.2 Begrensninger og utfordringer

Med bakgrunn i valget om å kun undersøke det litterære verket havnet også valget på litterær analyse som hovedmetode for studien. På bakgrunn av dette har jeg ikke undersøkt hvordan boka eventuelt vil fungere i praksis. Jeg har altså ikke vært i et klasserom og utført undersøkelser om hvordan elever vil tolke den aktuelle boka. Om funnene ved en slik undersøkelse ville stått helt i sammenheng med de funnene jeg har gjort er ikke gitt. Denne studien sier noe om det litterære verket og hvordan verket er relevant for undervisning i bærekraftig utvikling, men ikke noe om hvordan boken faktisk er blitt bruk i konkrete, gjennomførte undervisningsforløp.

I denne studien kan jeg møte på utfordringer knyttet til objektivitet i tolkningen på grunn av min forforståelse. Vi møter verden med en forforståelse som handler om kunnskap og oppfatninger av virkeligheten. Denne kunnskapen om virkeligheten bruker vi ofte ubevisst til å tolke verden rundt oss. Dette gjelder også for forskere. På denne måten kan forforståelsen påvirke det som blir observert og hvordan observasjonene blir vektlagt og tolket (Christoffersen & Johannessen, 2012, s. 22). Med dette bakteppet kan det være vanskelig å gjøre tolkninger helt objektive, og noen av tolkningene som er gjort i denne studien kan dermed blitt påvirket av min forforståelse. Med kunnskap om dette og en bevisstgjøring overfor meg selv er undersøkelsen gjort så objektiv som mulig.

3.0 Analyse og tolkning

I dette kapitlet skal jeg gjøre en analyse av den utvalgte boka. Analysen vil ta utgangspunkt i den første delen av problemstillingen, hvordan fremstiller boka forholde mellom menneske og ikke-menneskelig natur. Som tidligere nevnt vil analysen behandle forskningsspørsmål (1) og (2), og på bakgrunn av dette vil analysen bli delt i to. Den første delen vil ta for seg fantasysjangeren, mens den andre delen vil ha et økokritisk perspektiv. Analysen vil være preget av den teoretiske plattformen som er utformet over.

Under forskningsspørsmål (1): *hvordan fremtrer fantasysjangeren i boka Vildheks – Ildprøven?* vil jeg starte med å se på bokas paratekst. En paratekst kan inneholde ulike sjangerbenevninger ved hjelp av signal og koder. Finnes det signal og koder ved denne bokas paratekst som kan fortelle noe om sjanger? Ved å se på bokas fremside, bakside og innsidepermer ønsker jeg å se om det finnes noen form for sjangerbenevninger som kan kobles til fantasysjangeren. Etter dette vil jeg gjøre en analyse av selve teksten hvor jeg vil se

på fire sjangertrekk som Nikolajeva trekker frem som viktige for at man skal kunne kalle et verk fantasy; den primære og sekundære verden, aktører, magisk attributt og den grunnleggende oppbyggingen. På grunn av at dyr og magiske skapninger har en sentral plass i handlingen og fungerer som handlende og aktive deltakere har jeg valgt å kalle Nikolajevas sjangertrekk «persongalleri» for aktører i stedet.

Under forskningsspørsmål (2): *hvordan er mennesker og dyr fremstilt i boka, og hva er deres funksjon?* vil jeg trekke inn det økokritiske forskningsfeltet i analysen for å se på hvordan ulike dyr er fremstilt i boka og hvilken funksjon den sekundære verden har. Her vil jeg blant annet benytte natur i kultur-matrisen (jf. delkapittel 2.1.2) som et analytisk verktøy og tankestøtte.

3.1 Hvordan fremtrer fantasysjangeren i boka *Vildheks – Ildprøven*?

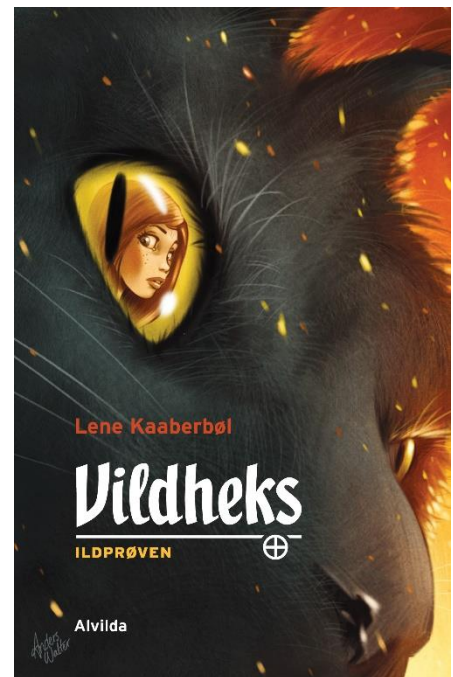
3.1.1 Paratekst som meningsbærende element

Ingeborg Mjør skriver i sin artikkel *I resepsjonens teneste. Paratekst som meningsberande element i barnelitteraturen* (2010) at paratekst har stor betydning i barnelitteraturen, og gjerne spesielt innenfor fantasysjangeren. Hun påpeker at «for fantasy er visse paratekster noko av det som konstituerer sjangeren» (s. 1). En lesers første møte med en bok er parateksten. Paratekst er alt som ikke utgjør den litterære teksten, men de visuelle og verbale funksjonene som presenterer det egentlige innholdet i boka. Bokas paratekst består blant annet av fremside og bakside, tittel, innsidepermer, tittelblad og baksidetekst. Begrepet paratekst ble konstruert i boka *Paratext: Thresholds of Interpretation* (1997) skrevet av den franske litteraturviteren Gerrard Genette. Genette ser på paratekst som et viktig inngangsparti mellom lesers og tekst, parateksten er ikke en grense, men en sone som presenterer og utvider innholdet i en bok (1997, s. 1-2). Samtidig skiller Genette mellom begrepene *peritekst* og *epitekst*. Peritekst er illustrasjonene og verbalteksten som omslutter den fysiske boka, mens epitekst er alt som er skrevet utenom verket. Bokanmeldelser, intervju, pressemeldinger og forfatterportrett er eksempler på dette. Han påpeker at både periteksten og epiteksten sammen utgjør parateksten (Genette, 1997, s. 4-5). Videre i analysekapittelet vil jeg se på de peritekstlige elementene, men vil bruke det samlede begrepet paratekst. Jeg vil se på bokas fremside, bakside og innsidepermer for å se om den inneholder koder og signal som kan kobles til fantasysjangeren.

Ingeborg Mjørs (2010) undersøkelse på nyere nordisk barnelitteratur, da spesielt med vekt på bildebøker og fantasy, bygger blant annet på Genettes paratekstteori. I sin artikkel legger Mjør vekt på paratekstens potensiale til å skape forventninger til innholdet og komme med informasjon som kan påvirke leseropplevelsen. Nikolajeva og Scott påpeker at inntrykkene fra parateksten vil føre til en begynnende hypotesedanning som videre vil være med å påvirke lese måten av teksten (2001, referert i Mjør, 2010, s. 2). Parateksten kan inneholde ulike sjangerbenevninger, ulike koder og signal, som er med på å veilede mottakeren hvordan teksten skal leses (Mjør, 2010, s. 2). Når parateksten er med på å konstituere sjangeren fantasy vil det i mitt prosjekt være nyttig å se på hvilke virkninger parateksten til *Vildheks – Ildprøven* kan gi leseren. Heretter, for enkelhets skyld, vil jeg bruke *Ildprøven* som tittel på boka, i stedet for *Vildheks – Ildprøven*.

Fremsiden av *Ildprøven* er en illustrasjon av et stort, svart katehode med gule øyne (Ill. 1). Katten dekker nesten hele forsiden utenom litt oppe og nede på høyre side. Den svarte katten tar stor plass, dermed også mye av oppmerksomheten til leseren. Ut ifra dette kan man tenke seg at den svarte katten er en sentral del av fortellingen. Inne i det ene øyet til katten ser man en jente. Jenta har brunt stritt hår og ser bekymret rett på leseren. Jenta i øyet skaper nysgjerrighet og undring. Hvorfor er jenta inni øyet til katten? Er katten egentlig et menneske? Eller kan det være en indikasjon på at katten og jenta har en tilkobling og på en måte hører sammen? Leseren vet ikke hvem denne jenta er, men det blir skapt en forventning om at ved å lese boka skal man få svar på dette.

Fremsiden på en bok er noe av det første en leser legger merke til. Fremsidens mål er å fange interesse og etablere forventninger med tanke på karakter, handling og konflikt. Samtidig kan fremsiden fortelle noe om sjanger og humor, og etter hvert som man leser teksten kan fremsiden få nye dimensjoner for leseren (Mjør, 2010, s. 5). Tittelen på boka er iøynefallende, og den hvite skriften står i kontrast til den mørke bakgrunnen. Tittelen til en bok er en vesentlig del av bokas helhet og utgjør en stor del av bokas verbale innhold og kan gi en kort oppfatning om hva boka handler om. Den kan være med å utvide vår forståelse og gi oss en lesestrategi som handler om å følge den røde tråden

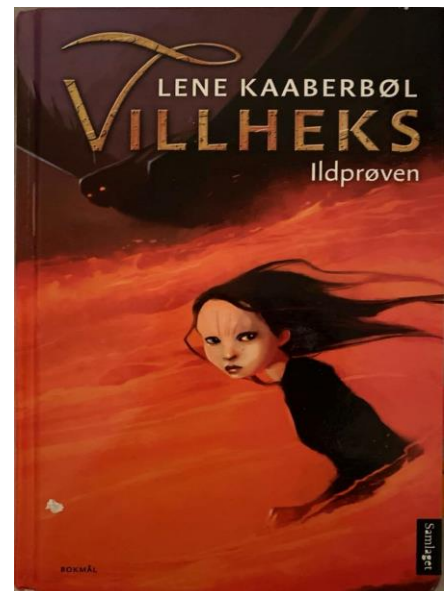
Illustrasjon 1. *Vildheks - Ildprøven* (2010), fremside.

gjennom boka (Nikolajeva, 2000, s. 65-66). I tittelen av boka finner man ordet «heks», et slikt ord kan skape ulike assosiasjoner som vil føre til undring og forventninger hos leseren. For mange kan hekser være assosiert med kvinner. Vil dermed kvinner ha en sterk posisjon i fortellingen? Vil hovedkarakteren være en heks? I Nikolajevas sammenligning av eventyr og fantasy trekker hun frem at fantasy har overtatt flere overnaturlige attributt fra eventyrene, deriblant hekser. Kan dermed ordet «heks» være et signal på at boka inneholder magi eller noe overnaturlig? Slike signal vil skape forventninger for sjanger hos leseren.

Oppe i høyre hjørne og nede i høyre hjørne av illustrasjonen ser man fargene rød, oransje og gul. I tillegg er det flere prikker som kan minne om gnister eller glør. Ut ifra fargene og undertittelen «Ildprøve» kan man tenke seg at det er gnister som kommer fra en form for flammer eller ild. Undertittelen kan også være med på å antyde at i løpet av handlingen er det noen som skal igjennom en type prøve. Dette er typisk for den grunnleggende oppbyggingen av de fleste fantasybøker. Fremsidens illustrasjon og tittel «planter» impulser som leseren håper å møte igjen senere i fortellingen. En viss forhåndsinformasjon er viktig for at leseren skal kunne etablere forkunnskaper og hente frem bakgrunnskunnskaper som skal skape motivasjon til å lese.

Ser man derimot på den norske utgavens fremside (Ill. 2) er den ulik den danske. Vil denne fremsiden skape andre forventninger om bokas innhold? I sentrum av illustrasjonen ser man en mørkhåret jente. Omringet av noe som kan minne om flammer kikker jenta på leseren med et mer bestemt blick. Her er jenta hovedfokuset, mens den svarte katten som tar mye av oppmerksomheten på den danske fremsiden er ikke å se. Er ikke katten så sentral i handlingen likevel? Sammen med tittelen og vektleggingen av jenta skaper det en sterk forventning om at det er en kvinnelig hovedkarakter i fortellingen. Tittelen og undertittelen er de samme som på den danske utgaven, og som nevnt gir de signal og inntrykk om at dette dreier seg om en fantasybok.

Dette inntrykket blir derimot forsterket ved den mystiske skapningen i bakgrunnen. Skapningen er helt sort, har store vinger og lysende øyne. Denne mystiske skapningen finner man ikke igjen på den danske fremsiden. Skapningen skaper undring og nysgjerrighet.

Illustrasjon 2. *Villheks - Ildprøven* (2012), fremside

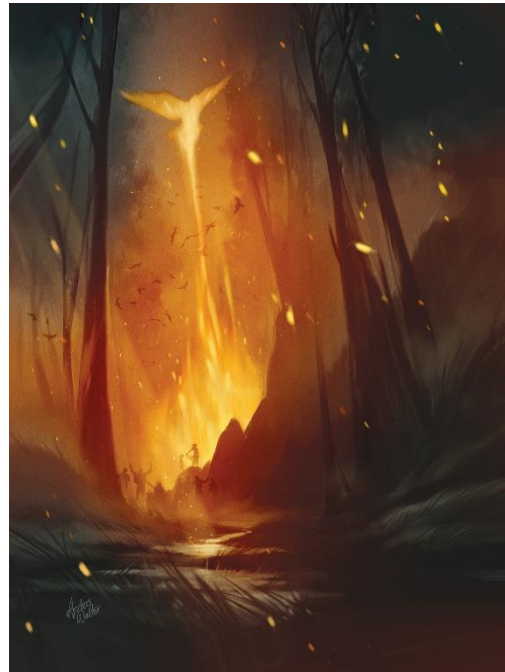
Hvilken skapning er dette? Er dette en magisk skapning? Er skapningen på jakt etter jenta, eller prøver den å redde henne ut av flammene?

Verbalteksten på baksiden av *Vildheks*

– *Ildprøven*:

Clara mener selv hun er en ganske almindelig pige. Lidt genert, måske, og gennemgående lidt for leverpostejsagtig. Men fra det øjeblik hun møder den sorte kat, er det sket med at være almindelig. Og hvis hun ikke passer på, er det også snart sket med at være i live ...

Ildprøven er første bog i serien om Clara, hendes kærlighed til dyr og hendes kamp for at overleve som vildheks i en verden hvor magi ikke ligefrem er barnemad.

Illustrasjon 3. *Vildheks – Ildprøven* (2010), baksidebilde

Fremsiden og baksiden av *Ildprøven* er to multimodale paratekster bestående av modalitetene tekst og bilde. Modalitetene har ulik affordans, det vil si at de har ulik kommunikasjonspotensiale, og samspiller gjennom avløsningsprinsippet. Bilde og tekst supplerer hverandre og formidler på sin måte ulik type informasjon. Dette skaper tomrom i teksten og leseren må selv tolke informasjonen fra både bilde og tekst for å skape mening (Birkeland & Mjør, 2012, s. 79-81). Baksiden av boka inneholder illustrasjon og en verbaltekst som virker som en innholdspresentasjon. Verbalteksten retter seg mot en barne-/ungdomsleser hvor det er en kort presentasjon av hovedkarakteren og konflikten karakteren står overfor. Illustrasjonen inneholder elementer som ikke blir nevnt i verbalteksten, og verbalteksten inneholder elementer man ikke direkte finner igjen i illustrasjonene. Dermed må leseren arbeide aktivt for å konstruere sammenheng. Ser man på illustrasjonen på baksiden (Ill. 3) går fargene rødt, oransje, gult og svart også igjen her. Man kan se konturene av mennesker som står rundt et stort bål inne i en mørk skog. De mørke trærne strekker seg mot himmelen, og ut ifra flammene stiger noe som kan minne om en stor, gyllen fugl. Hvilken skapning er dette? Hva gjør menneskene som står rundt flammene? Under den store gygne fuglen svever det flere små sorte fugler som kan ligne på ravner. Ravn blir ofte brukt

som et symbol på at det er fare på vei. I tillegg kan ravner assosieres med norrøn mytologi og Odins to ravner Hugin og Munin. Man ser også at fargen svart tar mye plass i illustrasjonen. Fargen svart kan assosieres med sorg og det ukjente. Det bekymrede uttrykket til jenta på forsideillustrasjonen og hendelsen i skogen på baksideillustrasjonen skaper følelse av at det er noe skremmende og ukjent som skjer. Sammen med verbalteksten som forteller om Clara og «(...) hendes kamp for at overleve som vildheks i en verden hvor magi ikke ligefrem er barnemad» får leseren signal om at boka inneholder magiske element. Som Mjør påpeker vil slike signal være med på å veilede leseren for hvordan teksten skal leses (2010, s. 2). Det kan blant annet dreie seg om ulike kategorier, hvor man i dette tilfellet kan tenke seg at det dreier seg om kategoriene realitet versus fantasy (s. 2). Man vet at fortellingen ikke er sann og godtar at den bryter med virkeligheten.

Som fantasyleser ønsker man gjerne å lese bokserier, og leter dermed etter signal om dette. Som en konsekvens av dette vil ofte parateksten til fantasybøker få dette tydelig frem. Det er dermed gjennomgående at serier bruker paratekst som: «Dette er den første ...» på et synlig sted (Mjør, 2010, s. 7). På baksiden av boka starter første setning i andre avsnitt med: «*Ildprøven* er første bog i serien om Clara». En erfaren fantasyleser vil fange opp dette signalet og vet dermed at det her dreier seg om en bokserie. Verken fremsiden eller baksiden av boka bruker eksplisitt ordet «fantasy», men på grunn av summen av alle signalene og kodene man finner ved bokas paratekst vil dette gå i dialog med den bakgrunnskunnskapen leseren har fra før om fantasy litteratur. Ved å se på forside og bakside vil leseren skape forventninger for hva som er innholdet i fortellingen og illustrasjonene og verbalteksten vil føre til en begynnende hypotesedanning og veilede leseren om hvordan teksten skal leses.

På baksiden av den norske utgaven dukker den svarte katten opp. Katten har fått mindre fokus, men man vil allikevel tenke seg at den er sentral i handlingen. Her står den derimot mer i bakgrunnen og kikker på jenta. I tillegg til katten er mye av baksiden viet til verbaltekst. Også denne verbalteksten retter seg mot en barne-/ungdomsleser, men er mer beskrivende og man får et dypere innblikk i handlingen. I motsetning til den danske parateksten blir det her eksplisitt fortalt at boka er en fantasybok med utsagn som «Spennende fantasyserie!» og «*Ildprøven* er den første boka i Lene Kaaberbøls fantasyserie». Dette gjør at leseren ikke aktivt selv må lete etter signal og koder for å finne ut hvilken sjanger boka er.

Illustrasjon 4. *Vildheks. Ildprøven* (2010), fremre innsideperm

Illustrasjon 5. *Vildheks. Ildprøven* (2010), bakre innsideperm

Åpner man boka er det første man møter en illustrasjon (Ill. 4) som dekker en dobbeltside. Fargene her skiller seg fra utsiden av boka og stemningen virker lysere og fredeligere. Ifølge Mjør kan innsidepermen hente opp et relevant visuelt motiv fra boka som vil være med å skape interesse for hvor handlingen i teksten foregår (2010, s. 7). Ved å se på fremre innsideperm i boka får man inntrykk av at handlingen foregår i en typisk nordisk skog. Det er elementer i illustrasjonen de fleste nordiske barn og unge kan kjenne igjen. Blant annet trærne, det regnfulle været og dyreartene man finner i illustrasjonen. Hund, hest, mus, padde, pinnsvin, ekorn og blåmeiser er dyrearter man er kjent med i vår verden. Skal denne illustrasjonen ligne en primærverden? En verden som er lik vår egen? Men bakerst i bilde er skogen litt mørkere og de høye trærne og konturene av ravner kan minne om baksiden av boka. Kan dette være et frempek om at den harmoniske stemningen vil bli avbrutt av noe skremmende? Bakre innsideperm (Ill. 5) illustrerer noe helt annet enn en harmonisk stemning og vakker natur. Fargene er mørkere og dystre og er med på å skape en fryktfølelse. Jenta fra fremre innsideperm har beveget seg fra å sitte på gjerdet i rolige omgivelser til å ligge på bakken omringet av øgler som spruter ild. Illustrasjonen skaper et inntrykk om at handlingen har flyttet seg til en annen verden enn den vi ble kjent med på fremre innsideperm. Dyrene er mer av en eksotisk dyreart man ikke finner igjen i nordisk skog. I tillegg spruter de ild, noe som kan minne om magiske ildsprutende drager. Har man her beveget seg inn i en magisk verden? En sekundærverden? Ifølge Nikolajeva er den sekundære verden det viktigste kjennetegnet ved fantasysjangeren (Skyggebjerg, 2005, s. 43). Innsidepermene i boka gir i

tråd med dette en følelse av at handlingen foregår i både en primærverden, den kjente nordiske skogen, og en sekundær, magisk, verden.

Ut ifra bokas fremside, bakside og innsidepermer forstår man at jenta, Clara, sentral i handlingen. Clara er en ung jente som tydeligvis står overfor hendelser som endrer livet hennes. Innenfor fantasysjangeren møter man ofte en helt, et utvalgt barn, som får i oppgave å stoppe urett eller kjempe mot ondskap. Ifølge Anna Karlskov Skyggebjerg er «Det utvalgte barn, der er et af den fantastiske fortællings mest benyttede motiver (...)» (2005, s. 269). Et eksempel på dette finner man i Lars Mæhles norske fantasybok *Landet under isen* (2009) hvor hovedpersonen Leo Rubin får en merkelig post i postkassen som forteller at han er den utvalgte til å redde landet under isen fra ondskap og Den svarte Munken. Basert på *Ildprøvens* paratekst får man et enda sterkere signal om at jenta Clara er det utvalgte barnet i denne fortellingen og hovedpersonen. Skal Clara kjempe mot ondskap? Er det Clara som får i oppgave om å stoppe urett? Illustrasjonene på innsidepermene øker interessen hos leseren for å finne ut hva det er som skjer med Clara og hennes reise mellom de to verdenene.

En boks innsidepermer kan fungere som undertekst og kan gi støtte til tematikk og hente opp relevant visuelt motiv fra boka. Møtet med bokas paratekst gir et inngangsparti til selve teksten og skaper forventninger og motivasjon til å lese. *Ildprøven* sin paratekst gir flere signaler og koder som leseren selv må aktivt fange opp, og er med å gi en føring for hvilken bok dette er. Ved å se på fremsiden, baksiden og innsidepermene kan man konkludere med at dette er en fantasybok, noe som igjen skaper visse forventninger hos leseren om hva boken skal inneholde. Videre vil jeg gå inn i selve teksten og handlingen i boka og se på de fire sjangertrekkene til Nikolajeva, den primære og sekundære verden, aktører, magisk attributt og grunnleggende oppbygging.

3.1.2 Den primære og sekundære verden

Som nevnt ga innsidepermene av *Ildprøven* et inntrykk om at handlingen i boka foregår i to ulike verdener. En primærverden og en sekundærverden. Men er det egentlig slik? Hvordan stiller dette seg når man går fra parateksten og over i selve teksten? For å svare på dette vil jeg aller først se nærmere på den verden man først blir kjent med, og som hovedpersonen Clara lever i. Videre vil jeg se på hvordan den primære verden og den sekundære verden forholder seg til hverandre. Finnes det egentlig en sekundærverden? Hvem kan bevege seg

mellom verdenene? Kan man plassere handlingen i en av Nikolajevas versjoner av sekundærverden? Dette er spørsmål jeg vil prøve å belyse i den videre analysen.

Det kommer tydelig frem at Clara ser på seg selv som en helt alminnelig jente. Hun bor i byen i en leilighet sammen med moren. Moren arbeider som frilansjournalist og Clara går på skolen i 6. klasse. Hun har en bestevenn som heter Oscar som hun har kjent siden hun var liten. Ifølge Nikolajeva er en fiktiv primærverden en verden som er lik vår egen verden og som er gjenkjennelig med vår normalvirkelighet (Skyggebjerg, 2005, s. 43). Man får inntrykk av at Clara bor i en verden som ligner vår, og som de aller fleste barn og unge kjenner seg igjen i. Med bakgrunn i dette kan man si at Clara lever i en primærverden og kan dermed luke bort Nikolajevas lukkede konstruksjon hvor handlingen utelukkende foregår i en sekundærverden (s. 43). Men Claras verden er likevel ikke helt entydig. Det er flere hendelser i livet hennes som avviker fra vår normalvirkelighet. Blant annet hennes møte med en stor svart katt.

Clara beskriver katten som den største hun noen gang har sett. Katten er på størrelse med en labrador og har neongule øyne som lyser i halvmørket. Katten har våt pels og har en lukt som minner om saltvann og tang, selv om den befinner seg midt i byen. Katten oppfører seg merkelig og vil ikke flytte seg når Clara prøver å komme forbi. Det er tydelig at katten vil noe, men hva? Det ender med at katten dytter Clara over ende, legger seg oppå henne og klorer henne i ansiktet. Måten katten oppfører seg på og hvordan den ser ut skaper nysgjerrighet og undring. Man får en følelse av at dette ikke er en helt normal katt. Er dette en magisk katt? Kan katten være det Nikolajeva kaller en magisk agent? Jamfør Nikolajevas beskrivelse av en underforstått konstruksjon, hvor blant annet mystiske hendelser oppstår eller en magisk agent griper inn i primærverden (Skyggebjerg, 2005, s. 44). Et annet eksempel som kan peke i samme retning er da Clara en dag er på vei hjem fra skolen. På veien blir hun plutselig omringet av en tykk tåke. Ut av tåka kommer en mystisk skikkelse med vinger, som kan minne om en person med et dyrelignende utseende. Denne mystiske hendelsen skjer også i primærverden. Samtidig får man hint og beskrivelser som skaper et inntrykk av at det finnes en annen verden i tillegg til den primære verden vi har blitt kjent med. En verden som ligger langt borte fra bylivet til Clara. Senere i boka kan det dermed virke som om de to verdenene forholder seg til hverandre på en annen måte enn at mystiske hendelser og magiske agenter viser seg i primærverden.

En dag får Clara vite at hun har en ukjent tante. Moren har ikke kontakt med denne tanten og forklarer at hun bor langt ute på landet. Forklaringen fra mor skaper et inntrykk hos Clara om at tanten må befinne seg langt borte og tenker «som om det var det Ydre Mongoliet, og man kun kunne komme derud med hundeslæde eller helikopter» (Kaaberbøl, 2010, s. 14). Etter hendelsen med katten må moren etter hvert ta med Clara til Moster Isa. For å komme seg til Moster Isa må moren og Clara kjøre bil i lang tid og Clara tenker at det med hundeslede og helikopter kanskje ikke var en så dum ide. Beskrivelsen av reisen viser at landskapet og naturen rundt dem endrer seg. Forklaringene av landskapet er med på å skape et inntrykk om at man nå beveger seg langt bort fra det kjente urbane livet Clara lever. Det er ikke radiosignal i bilen, ingen gatelys og lite til ingen andre biler. Veien går fra asfalt til en humpete vei bestående av grus skrenter, sølepytter og høyt vått gress. Bilen sliter med å komme seg frem og man får et inntrykk av at det veldig sjeldent kjører biler her. Naturen lever sitt eget liv uten å bli påvirket av mennesker som asfalterer og bygger. Reisen skaper et inntrykk av at man har beveget seg fra det tamme og kjente til det ville og ukjente. Når Clara og moren nærmer seg huset påpeker moren at «Det må være her,» (...) «Det er nok ingen andre der vil bo så langt uden for lands lov og ret.» (s. 18). Omgivelsen er nye og ukjente og skaper en avstand til Claras kjente og kjære liv i byen. Er man på vei inn i noe magisk? At noe tydelig er avvikende fra en gjenkjennelig normalverden blir uansett mer og mer klart når man er fremme i huset til Moster Isa.

Fremme hos Moster Isa skapes det i alle fall et inntrykk av at hun lever et helt annet liv enn hva Clara og moren hennes er vant med. Isa har en livsstil som skiller seg fra den livsstilen de fleste mennesker lever i dag. Stua til Isa er en blanding av verksted og stue. For varme og lys bruker hun vedovn og parafinlampe. Oppå vedovnen står en gryte og bobler. Av og til stiger små skyer av damp og skarp lukt ut av lokket. Stuas vegger består av hyller og reoler fylt med bøker, krukker, kurver og verktøy. I noen av kurvene er det vintersovende pinnsvin og hasselmus. Har man entret huset til en eventyrheks? Heks er et kjent magisk attributt brukt i eventyr, og som Nikolajeva påpeker er dette et attributt fantasysjangeren har overtatt fra eventyrsjangeren (2002, s. 77). Dette er med på å forsterke inntrykket om at man nå har beveget seg inn i noe magisk og gir klare signal om at en sekundærverden gjør seg gjeldende. Dermed kan man også utelukke den underforståtte konstruksjonen til Nikolajeva. Men kan hvem som helst entre denne magiske verdenen? For å svare på dette vil jeg se nærmere på forbindelsen mellom den primære og sekundære verden.

På den ene siden ser man at mystiske skikkelser entrer den såkalte primærverden og oppsøker Clara, samtidig som man på den andre siden blir introdusert til en ny verden – *den ville verden*. Den ville verden består av hekser, magiske krefter og mystiske skikkelser. Det er en verden som avviker fra den primære verden ved hjelp av magi, og hvor mystiske skikkelser og overnaturlige hendelser er en del av samfunnet. Ifølge Nikolajeva kan en slik verden kategoriseres som en sekundærverden (Skyggebjerg, 2005, s. 43). På bakgrunn av dette kan den ville verden fungere som en sekundærverden, men samtidig kommer det ikke tydelig frem at den ville verden er atskilt fra primærverden.

Det viser seg at Moster Isa er en villheks og det samme er Clara. Hjemme hos Isa blir Clara innlemmet i et samfunn av villhekser. For disse villheksene er den ville verden deres virkelighet og de fleste bor i noe de kaller for villvern. Et villvern er et område som en villheks kan beskytte med sine magiske krefter. Her er det bare inviterte gjester som kan komme på besøk. Allikevel befinner disse villvernene seg i den primære verden, bare langt borte fra byen. Villheksene holder seg typisk for seg selv i sine villvern, slik som Moster Isa. På denne måten kan Clara og moren besøke Isa uten å bruke en form for magisk passasje eller portal, de trenger heller ikke å entre en ny dimensjon. I tillegg er de inviterte gjester som gjør at de kan entre villvernet til Isa uten problemer. Etter hvert får også Clara vende tilbake til sitt vanlige liv i byen, samtidig som hun fortsetter å ha kontakt med den ville verden. På denne måten kan det virke som at den ville verden eksisterer overalt, også i den primære verden.

Men på den andre siden får man vite at med de magiske kreftene en villheks har gjør det det mulig for dem å bruke noe som kalles villveiene. Villveiene er beskrevet som en tåkeskog eller et tåkeland som består av mange ulike stier. En «fuldbefaren vildheks kan gå ind i vildvejenes tågeland og komme ud et andet sted» (Kaaberbøl, 2010, s. 68). På denne måten kan en villheks komme seg fra en plass til en annen på kort tid, samtidig som de kan reise hvor som helst. Ved hjelp av villveiene reiser Clara og noen andre villhekser til et sted som heter Ravnekjelen. Ravnekjelen er hjemmet til ravnemødrene. Ravnemødrene er øverste råd og domstol i den ville verden. Etter å ha vært i en «rettsak» som foregikk i Ravnekjelen finner Clara ut at hun må igjennom noen farlige prøver. Dette har hun absolutt ikke lyst til og ønsker å flykte, men hvordan skal hun komme seg hjem fra Ravnekjelen uten å bruke villveiene? På flukten begynner Clara å tenke seg om hvordan hun skal komme seg hjem og blir usikker på om det i det hele tatt er mulig, «(...) Ravnekedlen måtte vel for pokker også

ligge et eller andet sted på det almindelige landkort og på den samme jordklode som lejligheden og skolen og byen derhjemme» (s. 122). Her skapes det et inntrykk om at det er usikkert om Ravnekjelen eksisterer i den primære verden, slik som Isas villvern. Om dette er tilfelle vil dermed villveiene fungerer som det Nikolajeva kaller den magiske passasjen. Bare at i denne boka skaper den en forbindelse mellom dem som behersker å bruke villveiene og noen få steder som da tilhører den ville verden.

Som man ser består den ville verden av hekser, magiske krefter og overnaturlige hendelser. I tillegg er den styrt av nye og ukjente lover og regler med egen domstol og øverste råd. På denne måten har den ville verden mange likheter med det Nikolajeva kategoriserer som en sekundærverden. Dermed kan man si at den ville verden fungerer som en sekundærverden, og kan dermed ligne på Nikolajevas åpne konstruksjon med en primærverden og sekundærverden. Samtidig ser man at den ville verden eksisterer overalt, også i det urbane livet i byen som tydelig fremstår som en primærverden. I tillegg finnes det noen steder som er adskilt fra primærverden og som kun de som kan beherske villveiene har tilgang til. Dette viser at forholdet mellom primærverden og sekundærverden også samtidig skiller seg fra Nikolajevas åpne konstruksjon.

3.1.3 Aktører

I boka møter man hovedpersonen Clara. Clara ser på seg selv som en alminnelig og normal jente. Hun er sjenert og til tider veldig usikker. Clara ser absolutt ikke på seg selv som noen spesiell jente. Men plutselig en dag endrer livet til Clara seg og hun finner ut hun har magiske krefter. Nå må hun kjempe mot onde krefter og bevise for alle at hun er en ekte villheks, samtidig som hun selv tviler på dette. Som en del av persongalleriet i fantasysjangeren finner man en helt eller heltinne, og ifølge Skyggebjerg er «det utvalgte barn, der er et af den fantastiske fortællings mest benyttede motiver» (2005, s. 269), og trekker blant annet frem Harry Potter fra J. K. Rowlings bokserie (1999-2007) med samme navn for å eksemplifisere dette. Det utvalgte barnet er ofte utpekt til å løse en oppgave, gjerne da på grunn av sitt magiske talent (s. 269). I løpet av handlingen kommer det små hint som forteller leseren at Clara er ikke som alle andre villhekser. Det er noe spesielt med Clara, men hva?

Man får vite at en ond skikkelse ved navn Kimæra er på jakt etter henne og blodet hennes. Er det noe særegent med blodet til Clara? Samtidig får man vite at kaldt jern fungerer som magiens motstykke for villhekser. Om en villheks kommer i kontakt med kaldt jern vil ikke

de magiske kreftene deres fungere. Men slik er det ikke for Clara. Hun klarer å bruke kreftene sine på tross av at Kimæra har lagt kaldt jern rundt halsen hennes. Selv om disse hendelsene skjer med Clara, fortsetter hun å være usikker på seg selv og hva hun kan klare. Her ser vi at Claras personlighet stemmer overens med Nikolajevas beskrivelse av hovedpersonen i fantasysjangeren. Det utvalgte barnet har ofte ikke en fremtredende posisjon i primærverden, noe som fører til at personen ikke har helteegenskaper. Personen mangler heroiske trekk og kan dermed fremstå som en antihelt. I tillegg kan slike egenskaper gjøre personen redd for, eller til og med motvillig til å utføre den oppgaven han eller hun har overfor seg (2002, s. 76). Som det utvalgte barnet i handlingen blir Clara forpliktet til å løse oppgaver samtidig som hun må gjennom en stor prøve. Clara tviler på at hun egentlig er en villheks og mestrer ikke de magiske kreftene sine slik hun ønsker. Tvilen på seg selv påvirker Claras mot til å gjennomføre prøven og hun forsøker dermed å rømme. Men til slutt finner hun motet i seg og gjennomfører prøven og man ser at Claras selvtillit øker.

Når Clara må forlate moren, hjemmet og byen og begir seg ut i det ukjente trenger hun hjelp og veiledning. Moster Isa blir Claras første og mest sentrale hjelper. Hun er som en mentor for Clara og tilbyr henne «selvforsvar for vildheks»». Disse leksjonene skal lære Clara hvordan hun skal bruke og beherske villhekskreftene som bor i henne. Samtidig blir Moster Isa Claras viktigste informasjonskilde for hvordan den ville verden fungerer. Ser man på ulike kjente fantasyfortellinger ser man at en mentor/hjelper er en sentral person for handlingen. Dette ser man blant annet ved Haymitch som fungerer som en mentor for Katniss i boka *Dødslekene* (2009) av Suzanne Collins, og Humlesnurr i serien om Harry Potter (1999-2007). Samtidig poengterer Nikolajeva at hjelpere er en del av persongalleriet ved fantasysjangeren (2002, s. 76). I løpet av boka ser man at Moster Isa fungerer som en hjelper for Clara og er en sentral skikkelse for hennes utvikling som villheks og person. Moster Isa er en hjelper ved at Clara fysisk går i lære hos henne, men hun er også en hjelper ved å representere en holdning og være et moralsk kompass for Clara.

Samtidig møter Clara andre hjelpere på sin reise, deriblant flere fribente skapninger. En av disse er den svarte katten. Det første møtet med katten var et ubehagelig møte, katten klorte Clara i ansiktet og hun ble syk. Men dette møtet skapte et spesielt bånd mellom dem. Etter dette er katten til stede i Claras tanker og de kan kommunisere med hverandre. Katten dukker plutselig opp når Clara er i fare og trenger hjelp. I tillegg kan katten roe Clara ned når hun er sint, stresset eller lei seg.

En dag Clara er på vei hjem fra skolen, sammen med bestevennen Oscar, blir de omringet av en tykk tåke. Tåken er så tykk at omgivelsene rundt dem forsvinner. Ut av tåken kommer en ukjent skikkelse. Skikkelsen er Kimæra og hun er på jakt etter Clara. I fantasy er kampen mellom det gode og det onde et viktig sjangertrekk, både hos de enkelte karakterer, men også som en underliggende konflikt i fortellingen (Nikolajeva, 2002, s. 77). Fantasyfortellinger for barn har en oppbygging og struktur som i stor grad beror på en todeling av motsetningsforhold og det mest brukte motsetningsforholdet er godt versus ondt (Skyggebjerg, 2005, s. 286). Gjennom beskrivelsene og handlingene til Kimæra kommer det tydelig frem at hun er hånlig, fæl og ond. Dette ser man blant annet med beskrivelser som: «Kimæra skulede ondere end nogensinde» (Kaaberbøl, 2010, s. 144). Kimæra er mest opptatt av seg selv og så lenge hun får det som hun vil bryr hun seg ikke om resten av verden. Kimæras handlinger strider mot naturens lover og det villheksene anser som det viktigste, nemlig det at man skal ikke ta uten å gi tilbake. På denne måten blir Kimæra fremstilt som «skurken» i handlingen. Hun blir dermed også en representant av det onde i motsetningsforholdet godt versus ondt, både som enkelt karakter, men også i forhold til den underliggende konflikten i boka.

3.1.4 Det magiske attributt

Hekser har en sentral rolle i handlingen. I denne fortellingen fremstår heksene som snille mennesker med gode verdier. En ordentlig villheks skal blant annet vise medfølelse og høflighet. Mot slutten av boka trekkes det frem fire hovedegenskaper som forklarer hva som kjennetegner en villheks. En villheks er en som elsker dyr, en som tar vare på den lille verden, en som aldri tar uten å gi tilbake og en som alltid snakker sant. I flere eventyr finner man ofte det magiske attributtet heks. I motsetning til *Ildprøven* er som regel heksene i eventyr forbundet med det onde. Dette ser vi blant annet i det kjente eventyret av brødrene Grimm, *Hans og Grete* (1983). Her er heksen en menneskeeter som har et ønske om å spise barna. I likhet med eventyr inneholder også fantasysjangeren magiske attributt. Ifølge Nikolajeva er dette et sjangertrekk fantasy har overtatt fra eventyrsjangeren. Dermed kan man finne magiske attributt som hekser, ånder, drager og snakkende dyr også i fantasybøker (2002, s. 77). Videre vil jeg trekke frem noen av de magiske attributtene man kan finne i boka.

En villheks har magiske krefter. Disse magiske kreftene kalles villsans og fungerer nesten som en sjette sans. Ved å stenge ute de «vanlige» sansene som for eksempel syn, hørsel og

lukt klarer villheksene å «høre» naturen og dyrene rundt dem. I Claras første forsøk i å bruke sin villsans forklarer hun det med: «Jeg *hørte* hende selv om jeg ikke kunne høre hende. Og lige med et hørte jeg en million lyde, en million liv – pippende, kvækkende, susende, voksende, kavlende, flyvende, brølende, bjæffende, boblende liv.» (Kaaberbøl, 2010, s. 59). De magiske kreftene gjør det mulig for villhekser å blant annet kommunisere med dyrene som befinner seg rundt dem. Gjennom å bruke villsansen kan villheksene «høre» dyr som befinner seg rundt dem i naturen, samtidig som dyrene kan «høre» deres tanker. På denne måten kan villheksene kalle på dyr eller finne dyr og hjelpe dem om de behøver hjelp. Ved hjelp av kreftene kan villheksene også utføre noe som kalles villsang. Villsang er en ordløs melodi som stiger og faller i merkelige rykk. En slik sang har en helbredende virkning, og kan hjelpe skadde dyr og mennesker til å bli friske igjen.

For villhekser er kjærligheten til dyr sentral og ved hjelp av de magiske kreftene gjør det det mulig for dem å snakke, forstå og påvirke naturen og dyrene rundt seg. Dette skaper et tett bånd mellom villhekser og naturen. Kjærligheten og kontakten med dyrene kommer særlig frem i det som kalles villvenn. De fleste villhekser har en villvenn. En villvenn er et dyr fra den ville verden som på en eller annen måte har en sterk tilknytning til en utvalgt villheks. Et eksempel som viser denne sterke tilknytningen, finner man hos de sju ravnemødrene som sitter i det øverste rådet. Ravnemødrene er kjent for å ha en ravn enten på armen eller skulderen. De fleste ravnemødrene er blinde og ved hjelp av den tette tilknytningen til sin villvenn kan de bruke øynene til raven for å se. For at dette skal være mulig må litt blod og tårevæske blandes i fettkuler og ravnene må fortære dem. På denne måten blir personen og raven «ett» og det skaper en tilkobling mellom dem som gjør det mulig at personen kan bruke ravnens øyne som sine egne. Kan dette være en kobling til norrøn mytologi? Det er kjent at Odin alltid hadde to ravner med seg. Ravnene Hugin og Munin fulgte Odin overalt. Han sendte dem ut i verden for å observere, og når de vendte tilbake på Odins skuldre fortalte de ham alt de hadde sett og hørt. På denne måten kunne han vite alt som hadde skjedd. Kan ravnemødrene få et bedre overblikk over den ville verden ved hjelp av sine ravner? Også Clara har en villvenn. Som nevnt møter Clara en stor svart katt allerede på første side i boka. Katten klorer Clara i ansiktet og slikker i seg blodet hennes. Når katten slikket i seg blodet til Clara, skapte dette et sterkt bånd mellom dem. Clara og katten kan nå kommunisere med hverandre gjennom tankene. I tillegg kan katten vite hvor Clara er til enhver tid, og dukker plutselig opp om hun trenger hjelp eller er i fare.

3.1.5 Grunnleggende oppbygging

Clara lever sitt vanlige og kjente liv hjemme i leiligheten i byen. Etter flere mystiske hendelser er Clara nødt til å reise hjemmefra. Hun må bo hos Moster Isa hvor hun må lære seg å være en villheks, og hvordan hun bruker de magiske kreftene sine. Hos Moster Isa møter Clara på motstand, onde magiske skikkelser og prøver som må overvinnes. De fleste som er kjent med eventyr og fantasyfortellinger kjenner igjen den grunnleggende oppbyggingen som Nikolajeva kaller hjem-borte-hjem oppbyggingen. Her må helten forlate hjemmet, på reisen møter han eller hun motstand og må gjennom prøver, for så å vende hjem igjen (2002, s. 77). En slik oppbygging finner man også i *Ildprøven*.

Clara må forlate hjemmet sitt og på hennes reise til å bli en ekte villheks møter hun på motstand. Blant annet av den onde heksen Kimæra som er på jakt etter henne. For ikke å ende opp som Kimæras tjener viser det seg at Clara må gjennom en ildprøve. Ildprøven skal bevise at Clara er en ekte villheks, for en villheks er en som snakker sant eller tier. Prøven består av fire delprøver: himmelens ild, vannenes ild, jordas ild og ildens hjerte. Prøvene skal teste Claras ærlighet, og for å bevise dette må Clara spille på lag med potensielt farlige naturkrefter uten å vise at hun er redd.

I den første prøven, himmelens ild, må hun gå gjennom en tunnel av ildfluer. Det er ildfluene oppgave å bedømme om Clara snakker sant eller ikke. Kommer man i kontakt med ildfluene vil det brenne og svi i huden. Snakker derimot Clara sant vil ikke ildfluene gjøre henne noe og hun kan fint gå gjennom tunnelen uten smerter. Den andre prøven, vannenes ild, er ganske lik den første prøven. Her må Clara krysse en dam bestående av iskaldt vann og ildmaneter. Om man lyver vil ildmanetene svi og brenne deg, men om du snakker sant kan man krysse dammen uten problemer. Den tredje prøven er litt annerledes enn de to første prøvene. Clara må her ned i en grotte under jorda. For å komme seg ut av grotta må hun komme seg til utgangen på den andre siden. Nede i grotta er det helt mørkt og Clara ser ingenting, i tillegg finnes det øgler som spruter ild nede i mørket. Ved hjelp av villsansen klarer Clara å «høre» en øgles hjerteslag og føler på seg at øgla fryser. Claras instinkt er at hun må gi øglen varme. Øglen setter pris på varmen den får av Clara og begynner å nynne lyder som gjør at alle øglene i grotten spruter ild samtidig. På denne måten klarer Clara å se hvor hun går og kommer seg igjennom grotten. Denne hendelsen kan minne om bakre innsideperm som jeg har omtalt over. Som Mjør skriver kan parateksten få nye dimensjoner

hos leseren etter hvert som man leser teksten (2010, s. 5). Vil leseren endre synet på eller oppdage noe nytt med innsidepermen etter å ha lest om Claras møte med øglene?

Den siste prøven er ildens hjerte. Dette er den farligste prøven Clara må igjennom. Opp fra sprekker i bakken stiger det flammer. Flammene er som en mur rundt Clara. Det er varmt, og med lukkede øyne kjenner Clara at øyenbryn og øyevipper blir svidd. Samtidig kjenner hun at det er noe i flammene, ilden er levende. Flammene er en ildfugl som spør Clara om hvem hun er. Når Clara svarer at hun er en villheks lurer ildfuglen på hva en villheks er. Her svarer Clara de fire viktigste kjennetegnene, som nevnt over. Med dette svaret forsvinner flammene og Clara har bestått alle fire prøvene.

Når prøven er over og bestått får Clara reise hjem igjen til moren og bestevennen Oscar. Som Nikolajeva nevner bygger den grunnleggende oppbygging på at etter at helten har gjennomgått prøvene vender han eller hun hjem igjen og sitter igjen med å ha vunnet en form for rikdom (2002, s. 77). I dette tilfellet har Clara gjennomgått en identitetsutvikling og sitter igjen med en bedre selvtillit, en sterkere tro på seg selv og evnene hun har. I tillegg har hun opparbeidet tillit til å stole på hjelp fra uventede kanter. Hun har bevist at hun er en ekte villheks.

3.2 Hvordan er mennesker og dyr fremstilt i boka, og hva er deres funksjon?

Som nevnt under analysen av bokas innsideperm kan innsidepermen fungere som en undertekst som kan gi støtte til tematikk, samt hente relevant visuelt motiv fra boka. Ser man på både den fremre og bakre innsidepermen i *Ildprøven* ser man at illustrasjonene består av flere typer dyr. Illustrasjonene vil dermed skape et inntrykk om at dyr har en sentral rolle for tematikken og handlingen i boka. Hvordan stiller dette inntrykket seg når man beveger seg inn i selve teksten? Er dyr sentrale karakterer i handlingen? Videre i dette kapitlet av analysen vil den delen av problemstillingen som omhandler hvordan boka fremstiller forholdet mellom menneske og ikke-menneskelig natur være fremtredende.

Når man tolker litteratur gjennom en økokritisk lesing ønsker man ofte å undersøke hvilket syn på natur, planter og dyr som fremstilles i teksten. I tillegg ønsker man gjerne å se på forholdet mellom menneske og det ikke-menneskelige. Har det ikke-menneskelige blitt gitt en stemme? Hvilken rolle spiller det ikke-menneskelige i teksten? Dette kan være typiske spørsmål man stiller i en økokritisk studie, og er også interessante spørsmål å stille i denne studien. I denne analysen ønsker jeg blant annet å se på hvordan ulike dyr og natur er

fremstilt, hvordan mennesker behandler natur og dyr, og hvordan mennesket posisjonerer seg selv overfor naturen. For å gjøre dette vil jeg blant annet bruke natur i kultur-matrisen (Goga et al., 2018b, s. 12) som tankestøtte (se Figur 1., kap. 2.1.1). Ved å bruke matrisen i analysen kan man blant annet diskutere karakterers holdninger, verdier, levemåte og fremstilling med støtte i matrisen. På denne måten kan man få et tydeligere bilde og forståelse av karakterene og selve teksten.

I løpet av boka blir man kjent med flere ulike dyr. Hvordan fremstilles disse dyrene? Blir dyrene fremstilt ulikt? Dette er spørsmål jeg ønsker å se nærmere på, og for å gjøre dette har jeg valgt å dele analysen inn i ulike delemner: tamme dyr, ville dyr, fantastiske dyr og mennesker assosiert med dyr. I hver kategori vil jeg trekke frem en eller flere karakterer.

3.2.1 Fremstilling av tamme dyr

Hjemme i Moster Isas villvern bor det flere typiske husdyr som man kjenner igjen fra vår egen verden. Her bor det blant annet en hund, en hest og noen geiter. Hunden Tumpe og hesten Stjerne er to dyr som Clara trives svært godt sammen med, og som hun søker til i skremmende og triste situasjoner. I fremstillingen av tamme dyr ønsker jeg å ta utgangspunkt i hunden Tumpe. Dette fordi han er det tamme dyret man blir best kjent med i løpet av boka.

Tumpe er som nevnt et tamt dyr og er kjæledyret til Isa. Tumpe blir beskrevet som en omsorgsfull, glad og god hund, og er ifølge Clara den vennligste hunden i verden. Clara forklarer at hun

«kunne ikke lade være med at smile. Det er den virkning Tumpe hadde på de fleste (...) Han var så åbenlyst bare en stor glad og god hund der elskede alt og alle, især hvis de gad snakke med ham og klø ham bag et af hans bløde brune ører.» (Kaaberbøl, 2010, s. 23-24)

Her ser man at Tumpe blir fremstilt med egenskaper som omsorgsfull, glad og god. Er det å være omsorgsfull, glad og god noe spesifikt menneskelig? Eller der det mulig at også dyr kan for eksempel være omsorgsfulle? Flere vil mene at når dyr gjør handlinger som kan oppfattes som omsorgsfulle er det på grunn av dyrets instinkt, men allikevel definerer vi mennesker slike handlinger ut fra oss selv. Slik at dette kanskje også blir forsterket gjennom språkliggjøring, noe som ikke-menneskelig natur nødvendigvis er avhengig av? Ser man det

slik kan man si at Tumpe blir fremstilt med menneskelige egenskaper, eller på en annen måte kan man si at Tumpe fremstilles antropomorft.

Ifølge Garrard er antropomorfisme et utbredt hjelpemiddel i barnelitteraturen (2012, s. 155). For å forstå dyr har man en tendens å antropomorfisere dyrene, dette innebærer å overføre menneskelige trekk, egenskaper og følelser til dyr. I barnelitteraturen kommer antropomorfisme til uttrykk gjennom å gi dyr menneskelig intelligens og menneskelige egenskaper, som for eksempel det å snakke (s. 156). Garrard trekker frem at noen ganger kan det å antropomorfisere dyr ha en negativ innvirkning på hvordan dyr blir fremstilt, noe han kaller rå antropomorfisme (crude antropomorphism). Dette fordi en slik fremstilling bare baserer seg på menneskers premiss. Man anerkjenner ikke dyret på sine egne premiss, men på våre egne. I tillegg påpeker Garrard at en slik fremstilling ofte kan fremstille dyret som barnslig, søtt og dumt (s. 155-156). En slik negativ innvirkning kan man til tider finne i fremstillingen av Tumpe. En morgen Clara våkner hjemme hos Moster Isa ligger Tumpe oppå henne. Siden Tumpe er en stor hund gjør det det vanskelig for Clara å trekke pusten ordentlig. Tumpe får beskjed av Isa om å gå ned

Så gled den store hundekrop ned på gulvet, og jeg kunne trække vejret frit igen. «Beklager,» sagde Moster Isa. «Tumpe er mere omsorgsfuld end egentlig klog. Han har slet ingen fornemmelse for hvor stor han faktisk er.» Tumpe logrede så ivrigt at Isa måtte redde et par kopper fra at blive fejet ned fra sofabordet, og havde tydeligvis ingen anelse om at han blev kritiseret.» (Kaaberbøl, 2010, s. 23)

Her ser man at Tumpe fremstilles søt, fordi han bare ønsker å gi kos, men samtidig fremstilles han dum. Han er ikke klok nok til å forstå at de gode handlingene hans kan ha negative konsekvenser. I tillegg viser han stor glede overfor sine venner, selv om at han blir kritisert. Kan man tolke det slik at fordi han er en hund er han ikke i stand til å forstå at han blir kritisert? Et annet eksempel som peker mot en barneaktig fremstilling av Tumpe er en gang Clara kommer tilbake til villvernet etter å ha vært borte en god stund. Tumpe kommer løpende ut av huset for å ta imot henne. «Tumpe teede sig som Tumpe altid gjorde – hoppede og dansede og logrede og spændte ben for sig selv (...)» (Kaaberbøl, 2010, s. 154). Denne hendelsen kan minne om noe som kan skje et lite barn som nettopp har lært seg å gå og ikke har helt kontroll, men som viser glede over å se noen. På denne måten fremstilles Tumpe både barnslig, søt og dum.

Fremstillingen av Tumpe kommer frem gjennom å gi han menneskelige egenskaper, men på menneskers premiss, ikke hans egne. Han blir behandlet og forstått som en vanlig tam hund, slik man kjenner fra vår virkelige verden. Som nevnt tidligere har villheksers magiske evner som gjør at de kan «snakke» med, forstå og påvirke dyr. Men disse magiske evnene fungerer ikke på Tumpe og de andre tamme dyrene. De tamme dyrene er ikke blitt gitt den menneskelige egenskapen å snakke og dermed har Kaaberbøl ikke gitt leseren innblikk i deres tanker. Man må dermed kommunisere med disse dyrene ved hjelp av de vanlige sansene, ikke villsansen. På denne måten er Tumpe, og de andre tamme dyrene, så normale at de skiller seg ut i den ville verden. Vil dermed fremstillingen av Tumpe representere hvordan mennesker ser på hunder? Eventuelt også andre tamme dyr? Kan det tenkes at Kaaberbøl har skrevet inn Tumpe som et «normalt» dyr uten magiske evner for å sette lys på en kjæledyrproblematikk? I lys av natur i kultur-matrisen kan man koble det å ha kjæledyr til den antroposentriske posisjonen, hvor mennesker har plassert seg selv over dyr. Dyrene er til for mennesket, uavhengig om det er snakk om nytte eller glede. Samtidig ser man at Tumpe har et godt forhold til menneskene, og blir akseptert og verdsatt. På denne måten beveger Tumpe seg mellom ulike posisjoner innenfor matrisen. Mulig er det sider ved fremstillingen som kan plassere menneskenes relasjon til Tumpe i feltet mellom det antroposentriske og det feirende, men samtidig er det noen sider som også kan peke i retning feirende, men mer mot den økosentriske posisjonen.

3.2.2 Fremstilling av ville dyr

I løpet av boka møter man også ville dyr. Man møter blant annet disse dyrene ute i naturen, hjemme hos Isa og under prøvene Clara må igjennom. Videre vil jeg ta for meg noen av de ville dyrene man møter i boka for å se hvordan dyrene blir fremstilt, og hvordan villheksenes forhold til disse dyrene er.

I Claras første leksjon i «selvforsvar for vildheksers» er Clara, Moster Isa og Kahla, en annen villheks som går i lære hos Isa, ute i naturen. Her finner de en haug med kvister og blader som viser seg å ha vært hiet til et lite pinnsvin. I leksjonene skal man lære seg å bli en erfaren villheks, og en erfaren villheks kjenner og forstår naturen godt. Dermed er én oppgave for Clara og Kahla å finne ut hva som har skjedd med hiet til pinnsvinet. Kahla finner ut at det må være en rev eller hund som har gravd opp hiet og har vært på jakt etter pinnsvinet. Nå som hiet er ødelagt har ikke pinnsvinet et sted å overvintre og har gjemt seg en annen plass. For å finne pinnsvinet bruker de villsansene. Villsansene gjør det mulig for villheksers å

«høre» dyrs hjerteslag og dermed finne dem. De finner pinnsvinet rullet sammen under en busk, et sted som ikke er gunstig om pinnsvinet skal overleve vinteren. Moster Isa ønsker derfor å ta pinnsvinet med seg inn i huset sitt, men først må de bli kvitt loppene som befinner seg på dyret. For å bli kvitt dem kan villheksene bruke villsansen til å kommandere loppene til å gjøre som de ønsker. Clara og Kahlas oppgave videre er å bruke villsansen til å «dele» flokken med lopper i to og få dem til å gå tilbake til naturen. Kahla misliker at hun må bruke sin verdifulle tid på små lopper. Til dette kommenterer Moster Isa at «Lopper er også en del af den vilde verden» (Kaaberbøl, 2010, s. 56). Denne kommentaren fremhever villheksenes syn på naturen. Et syn som kan kobles til den økosentriske posisjonen i natur i kulturmatrisen, hvor man har en helhetlig tankemåte om liv. Slik som Arne Næss poengterer i sin økofilosofiske tenkning, er ikke mennesket en privilegert dyreart. I tillegg ser man at Moster Isa er interessert i å hjelpe det lille pinnsvinet slik at det skal overleve vinteren. Et annet eksempel på en økologisk holdning, som minner om Arne Næss sin økofilosofiske tenkning, kommer også frem når Clara og Kahla får i oppgave å lytte etter dyreliv som befinner seg rundt dem. Her gjelder det å lytte etter alle dyr, også krypdyr. På denne måten blir også de aller minste vesenene gitt en verdi, som også kan kobles til den økosentriske posisjonen i matrisen, med tanke på at også mindre økosystemer blir lagt vekt på. Allikevel ser man at villheksenes magiske evner gjør dem i stand til å kommandere og på den måten styre dyrene til å gjøre det de ønsker. Hvordan kan man tolke dette opp imot Arne Næss sin økosentriske tenkning? Blir ikke da menneskene en privilegert dyreart som setter seg selv over dyrene? I så tilfelle minner dette om den antroposentriske posisjonen i matrisen, hvor menneskets ønske og behov er en prioritet i forhold til hva som er det beste for blant annet loppene. Noe som igjen kan antyde at man ikke slipper unna menneskeligsentrerte perspektiv.

Hjemme hos Isa møter man også ville dyr, som for eksempel en liten blåmeis. I en hendelse hvor Clara befinner seg på badet sitter en liten blåmeis i en liten pappeske i vinduskarmen. Blåmeisen kikker forhåpningsfullt på Clara og forventer at hun skal mate den. Når Clara ikke gir den mat reagerer den med å bli sint og piper «*Twiiiiittt!!!!*» og Clara tenker at «Der var helt klart en kommanderende klang i mejsstemmen nu» (Kaaberbøl, 2010, s. 26). Det viser seg at Isa har hjulpet denne lille blåmeisen med en brukket vinge, men vingen har blitt bra for lengst, og fuglen er i utmerket form til å klare seg selv. Isa kommenterer at fuglen «(...) kan bare godt lide hotellet her.» (s. 26). Har hjelpen den ville fuglen fikk gjort den tam? Hvor mye skal egentlig mennesker blande seg inn i dyrenes liv og naturens gang?

I prøvene Clara må igjennom for å bevise at hun er en ekte villheks møter man også på ville dyr: ildfluer, brennmaneter og øgler (mer utdypet under 3.1.5). Gjennom prøvene er det dyrene som avgjør om Clara er ærlig, det er dermed de som bestemmer om hun er en ekte villheks. Her ser man at det er en omvendt rollefordeling i forhold til hva man er vant til i det virkelige liv, hvor det her er dyrene som avgjør skjebnen til Clara. I den virkelige verden hadde det vært mennesker som hadde hatt denne rollen. Her er dyrene fremstilt som tenkende vesener som har en «stemme» man må lytte til. Villheksene er interessert i dyrenes følelsesliv og oppvurderer dyrenes verdi og egenskaper. På denne måten fremstilles dyrene som likeverdige og likestilte med mennesket, noe som går imot den antroposentriske holdningen hvor mennesket er i sentrum og hvor mennesket har plassert seg selv øverst i et hierarki. Slik plasserer villheksenes holdning til naturen og dyrene igjen mot den økosentriske posisjonen i matrisen.

3.2.3 Fremstilling av fantastiske dyr

Jamfør analysen av magiske attributt skriver jeg om dyr som er villvenn, et dyr fra den ville verden som har en sterk tilknytning til en utvalgt villheks. Blant annet trekker jeg frem Ravnemødrene og deres ravn. Den sterke tilknytningen mellom dem gjør at ravnene kan fungere som de blindes øyne. I tillegg kan denne tilknytningen mellom villheks og villvenn gjøre det mulig for dem å kommunisere med hverandre gjennom tanker, og på denne måten «snakke» med hverandre. Ved å gi disse dyrene egenskapen «å snakke» fremstår de som fantastiske, og representerer dermed typiske trekk fra fantasysjangeren. I løpet av boka får man vite at Claras villvenn er den store svarte katten, dermed kan de kommunisere med hverandre gjennom tankene. Ved å gi katten den menneskelige egenskapen er den i likhet med Tumpe antropomorft fremstilt.

Som justering av Garrards kritikk av rå antropomorfisme, vektlegger Alexa Weik von Mossner at antropomorfisme kan være nødvendig for å kunne forstå andre arter (2017, s. 135). Det er nødvendig for å kunne forstå perspektivet og situasjonen til andre arter enn mennesket. En slik antropomorfisme kaller hun kritisk antropomorfisme og handler om å overføre språk og konsept fra menneskelig kultur og oppførsel over til dyr, men på en forsiktig, bevisst og empatisk måte. Nettopp for å forstå dyrene bedre. Med andre ord forstår man andre arter med utgangspunkt i oss selv (s. 135). Ved hjelp av Claras magiske evner og den antropomorfe fremstillingen av katten har Kaaberbøl gitt leseren innblikk i kattens tanker og følelser, omtrent slik Weik von Mossner påpeker.

Claras første møte med katten er ubehagelig, og Clara beskriver katten som den største hun noen gang har sett. Katten er svart med neongule øyne, og i tillegg «(...) en lyserød tunge og et sæt hvide tænder der var både længere og skarpere end almindelige kattetænder» (Kaaberbøl, 2010, s. 5). Dette skaper et anspent forhold mellom Clara og katten. Dette kommer tydelig frem en kveld når villveiene åpner seg og Clara føler at noen kikker på henne. Hun er redd det er den onde Kimæra, men Isa mener at det kan enten være Kimæra eller katten. Da tenker Clara at «Så ville jeg næsten hellere findes af Kimæra» (Kaaberbøl, 2010, s. 70). Denne uttalelsen understreker at Clara er redd for katten og hva den kan finne på. Men etter hvert som Clara og katten blir kjent med hverandre endrer Claras førsteinntrykk av katten seg. Det viser seg at katten blir Claras følgesvenn, samt en viktig hjelper og beskytter. Katten er en sentral skikkelse for at Clara skal føle seg trygg. En natt Clara ikke får sove på grunn av vonde drømmer kommer katten, «Midt på natten mærkede jeg pludselig en pelset krop ved siden af mig, en tung og spindende varme. Min kat. Min sorte kat.» (Kaaberbøl, 2010, s. 106). Her er det interessant å se hvordan Claras syn på katten endrer seg etter hvert som hun får et dypere innblikk i hvordan katten er. I begynnelsen beskrev Clara katten som et stort farlig dyr, en fremstilling som kan plassere seg i nærheten av den problematiserende posisjonen i natur i kultur matrisen, i den forstand at naturen blir oppfattet eller fremstår som farlig og truende. Likevel, etter en stund, endrer fremstillingen seg mot en feirende posisjon, hvor katten blir verdifull og nyttig for henne. Her ser man at Claras fremstilling og beskrivelse av katten beveger seg på akse fra en problematiserende til en feirende posisjon. Denne glidningen på akse skjer på grunn av en antropomorf fremstilling, som man etter Garrards syn vil kunne kritisere for å helle mot den antroposentriske posisjonen i matrisen. Men i denne sammenhengen vil en antropomorf fremstilling gjøre det mulig for Clara å få bedre innsikt i kattens perspektiver og følelser, slik Weik von Mossner forklarer kritisk antropomorfisme. Forståelsen for katten endrer Claras syn, og katten ender opp med å være en sentral og viktig karakter i hennes liv.

3.2.4 Fremstilling av mennesker assosiert med dyr

I boka møter man ikke bare tamme, ville og fantastiske dyr. Man møter også mennesker som beskrives med dyrelignende utseende og mennesker sammenlignet med dyr. Videre vil jeg ta for meg to sentrale karakterer i handlingen for å se på hvordan disse menneskene assosieres med ulike dyr, og hvordan denne assosiasjonen sier noe om forholdet mellom menneskene.

Det første mennesket jeg vil trekke frem under dette delemnet er Kimæra. Kimæra blir beskrevet som et menneske, men et menneske med et dyrelignende utseende. Hun har store vinger som rekker et par meter over hodet hennes. Vingene er brune og grå, og blir sammenlignet med vingene til en rovfugl. I tillegg til vingene beskriver Clara henne med «Hendes ansigt var også smalt som en fugls, med en spids hage og en spids næse der stak frem næsten som et næd. Og hendes øjne var gnistrende gule. Det ved jeg, for hun så lige på mig» (Kaaberbøl, 2010, s. 38).

Claras beskrivelse av Kimæra fremstiller henne som en hybrid skapning. At noe er hybrid vil si «(...) noe som forekommer ved krysning eller sammensetning av flere elementer» (Martinsen, 2021). Ut ifra beskrivelsen kan man tolke Kimæra som en krysning eller sammensetning av menneske og rovfugl. Hvilket inntrykk får man av Kimæra gjennom en slik fremstilling? En rovfugl er en fugl som lever av å jakte, drepe og spise andre dyr, og kan ofte bli sett på som både majestetiske, farlige og truende. Gjennom beskrivelsen av Kimæra som nevnt over, og i beskrivelser utover i boka fremstiller Clara henne som både farlig og truende. I og med at den problematiserende posisjonen i natur i kultur-matrisen innebærer å fremstille naturen som farlig, vil fremstillingen av Kimæra kunne kobles til denne posisjonen.

Det kommer frem i løpet av boka at Kimæra tidligere var en villheks, men at hennes handlinger brøt med villheksenes verdier. I et heksemøte med flere villheks forklarer de at «Hun er iskold. Bare hun får det som hun vil have det, så kan det være lige meget med resten af verden.» (Kaaberbøl, 2010, s. 94). I tillegg forteller Moster Isa at Kimæra «(...) nu tager hun hvad hun vil have uden at give noget til gengæld» (s. 47). Man får blant annet vite i bok nummer to i bokserien, *Vildheks – Viridians blod* (2011), at Kimæra har drept utallige fugler for å få tak i de store vingene hun har. I tillegg ser man at Clara kaller henne for u-engel. Her ser man at Kimæra plasserer seg selv og sine behov over andre livsformer, og at hennes ønske betyr mer enn andres liv. Med slike holdninger beveger hun seg mot den antroposentriske posisjonen i matrisen. Den antroposentriske posisjonen innebærer blant annet at mennesket ser på naturen som en ressurs og at naturen kun har verdi ut ifra menneskets behov.

Det andre mennesket jeg ønsker å trekke frem her er Clara. I motsetning til Kimæra har ikke Clara et like tydelig dyrelignende utseende, men blir derimot assosiert med en mus på ulike måter. Gjennom hele boka blir Clara for eksempel kalt for både liten og mus. Moren til Clara

har flere kjæle navn på henne, som «mus», «lille mus» og «Clara-mus». Det er derimot ikke bare moren til Clara som kaller henne for mus, men også noen av Moster Isas villheksvenner. Denne assosiasjonen med mus kommer også frem i Claras beskrivelse av seg selv. Stadig beskriver hun seg selv som «leverpostejtsagtig» og «leverpostejfarvet». I Danmark har som regel leverposteien en grålig farge, noe som kan minne om når man her i Norge beskriver en person som «en grå mus». En person som blir beskrevet som «grå mus» er gjerne en stille og sjenert person som ikke gjør så mye ut av seg. En slik oppfatning får man også om Clara, hun beskriver seg selv ofte om sjenert og liten, og på denne måten fremstår om en usikker person. Dette kommer tydelig frem når Clara tenker

«Jeg følte meg simpelthen så lille. Jeg ved ikke om jeg kan få andre til at forstå det – det dér med at jeg nogle gange har det som om alle andre er mindst en meter højere end mig og selvfølgelig hundrede gange klogere, modigere og pænere.» (Kaaberbøl, 2010, s. 112)

I tillegg til å bli kalt for mus og beskrive seg selv slik Clara gjør, er det også en liten husmus som oppsøker Clara på skolen. Denne lille musa oppsøker Clara for å få hjelp og kryper inn i ermet hennes. Clara blir ikke skremt av musa slik andre elever i klassen gjør, men blir nysgjerrig på hva musa vil henne. Det viser seg at denne husmusa har en torn sittende fast i overleppa som gjør at den ikke får i seg mat. Clara fjerner tornen og musa løper av sted. Senere når Clara skal bevise overfor Ravnemødrene at hun er en ekte villheks oppfordrer Kimæra henne til å kalle på en mus. Clara får panikk, for hun er usikker på om hun i det hele tatt er en villheks. Uten å vite hvordan hun får det til dukker plutselig den samme lille husmusa opp i hånda til Clara.

Hvordan påvirker denne fremstillingen av Clara og Kimæra forholdet mellom dem? Hvordan kan Clara-mus kjempe mot rovfuglen Kimæra? Som man ser, fremstiller Kaaberbøl både Clara og Kimæra gjennom å assosiere dem med dyr, to dyr som representere ulike kvaliteter. Her spiller Kaaberbøl på et rettferdighetsprinsipp, hvor «Clara-mus» må kjempe mot den store rovfuglen Kimæra. En kamp som også er typisk i den virkelige verden, hvor mus er byttedyr for rovfugler. Dette blir fremhevet i Claras tanker når hun en gang blir fanget av Kimæra: «Jeg har aldri prøvet at være en kaninunge der bliver taget af en rovfugl, men jeg tror jeg ved hvordan det føles» (Kaaberbøl, 2010, s. 81).

3.2.5 Den sekundære verdens funksjon

I analysen under delkapittel 3.1.2 ser jeg blant annet på forholdet mellom den fiktive primærverden og sekundærverden i boka. Samtidig får man innblikk i hvordan den sekundære verden fungerer. Som nevnt under denne analysen fungerer den ville verden som en sekundærverden i denne boka, en verden som består av magiske krefter, hekser, dyrevenner, mystiske hendelser og magiske skikkelser. Selv om man her tar et steg bort fra den fiktive primærverden ser man at den ville verden har en form for naturlige lover og sosiale strukturer man kan kjenne igjen fra den virkelige verden. Videre vil jeg se på ulike tematikker som sekundærverden tar opp og hva sekundærverden belyser. For å gjøre dette vil jeg blant annet se på hvilken relasjon som skisseres mellom de såkalte villheksene og naturmiljøet de lever i.

Som leser av boka er man med på Claras første møte med villheksene og den ville verden. Her får man vite at en villheks er en som elsker dyr, tar vare på den ville verden og en som aldri tar uten å gi tilbake. Gjennom Claras opplæring i å bli villheks blir man dermed introdusert for disse verdiene og hva disse verdiene innebærer. Jamfør analysen av aktører (3.1.3) i boka ser man at Moster Isa har en sentral rolle i handlingen og fungerer samtidig som en mentor for Clara. Isa blir den som er ansvarlig for å lære Clara å bli en villheks. På denne måten blir Isa en representant for villheksene og den ville verden. Kaaberbøl har plassert Moster Isa ute i naturen, langt borte fra sivilisasjon. Isa lever en livsstil de aller fleste ikke er vant med. Hun lever i pakt med naturen. Huset hennes er blant annet bygget av naturmaterialer, hun har ikke strøm og lager medisin av urter og bark hun finner ute. I tillegg driver hun også med alternativ behandling som massasje og villsang. Livsstilen kan minne om indianernes kultur og levemåte før i tiden, hvor de også levde i pakt med naturen og nyttiggjorde seg av naturen på flere måter.

Samtidig kommer det tydelig frem at Moster Isa har et godt lag med naturen. Til tider kan huset til Isa virke som et dyrehotell hvor dyr kommer til henne for hjelp. For Isa er det viktig å ta vare på dyrene og deres behov. Hun forklarer at «Jeg tager mig af alt hvad der lever i den vilde verden, og til gengæld tager de sig så lidt af mig» (Kaaberbøl, 2010, s. 46). Moster Isa ser på naturen som nyttig, verdifull og idyllisk, dermed kan hennes syn på naturen minne om den feirende posisjonen i natur i kultur-matrisen. I tillegg vet man at villheksene med sine egenskaper og verdier kan kobles til den økosentriske posisjonen i matrisen. Samtidig får man vite at Isa også ser på naturen som ikke helt harmonisk, dette kommer frem i

forklaringen «Den vilde verden er ikke noget blidt og hensynsfuldt sted at leve, hverken for mennesker eller dyr. Det er farligt. Nogle gange livsfarligt. Og vildheksenes love ligner måske naturens love lidt mere end dem du er vant til.» (Kaaberbøl, 2010, s. 121). Dette synet vil derimot helle mer mot den problematiserende posisjonen, og jamfør analysen av fremstilling av ville dyr så man at noen av handlingene til villheksene også kunne fremstå antroposentriske. Samlet sett kan man si at Isas, og villheksenes, syn på naturen er feirende og økosentrisk, men med små hint av problematiserende og antroposentriske signal. Hva skal man tolke ut ifra slike signal? Man ser at Isas syn på naturen og holdningene til naturen beveger seg mellom aksene i matrisen. Dette sier mye om Isas, dermed også villheksenes, forhold til naturen. Selv om Isa fremstiller naturen som vakker og idyllisk og stadig prøver å overbevise Clara om dette, er det ulike tegn som viser at naturen også kan være farlig, og at man blant annet må behandle naturen med respekt.

Et annet element i den ville verden hvor naturen fremstår som både feirende og problematiserende er villveiene. Villveiene er som nevnt en tykk tåke bestående av utallige stier av gress. Alt som er villfødt kan bruke villveiene «(...) til at høre mere end man egentlig kan høre. Til at gemme sig mere, eller jage bedre.» (Kaaberbøl, 2010, s. 68). Dette kan tolkes som et tegn på at naturen selv hjelper dyr og mennesker for å overleve. Likevel får man vite at villveiene også kan være svært farlige. Beveger man seg inn i villveiene uten å være en fullbefaren villheks er det vanskelig å finne frem i tåka og man kan gå seg vill. På denne måten blir man værende i tåkeskogen og kan ende med å aldri komme ut igjen. Villveiene er et eksempel på at man skal ha respekt for naturen og dens krefter.

Kampen mellom det gode og det onde er et sentralt sjangertrekk innenfor fantasy. Ofte er strukturen i den sekundære verden bygget på en todeling av motsetningsforhold, da spesielt godt versus ondt. Den kan være hos enkelte karakterer, som for eksempel forholdet mellom Clara og Kimæra. Samtidig kan også motsetningsforholdet være en underliggende konflikt i handlingen (Nikolajeva, 2002, s. 77; Skyggebjerg, 2005, s. 286). I *Ildprøven* har Kaaberbøl utnyttet dette sjangertrekket og tydelig skrevet inn et polarisert forhold hvor villheksenes økosentriske holdninger, representerer det gode, men Kimæra og hennes antroposentriske holdninger representerer det onde. Kampen mellom det gode og det onde kommer også tydelig frem under prøvene Clara må igjennom. Tilhører hun Kimæras side eller er hun en ekte villheks? Maria Nikolajeva poengterer at «The point of fantasy is to portray the real world in disguise, as a metaphor» (2014, s. 44), og fremhever at sekundærverden ofte er en

representasjon av den virkelige verden. Er det dermed mulig at Lene Kaaberbøl har brukt fantasysjangeren til å skrive frem en polariserende metafor, der konfliktene i sekundærverden kan forstås som fordekt tematisering av spenninger i primærverden – og i det antroposentriske samfunnet vi i dag lever i? Kaaberbøl bruker også det magiske for å skrive frem marginaliserte stemmer i natur og samfunn slik hun fremstiller noen av dyrene i boka, men hun bruker også fantasysjangerens topoi til å dramatisere de kreftene som marginaliserer og destruerer.

Som nevnt i innledningen av delkapittel 3.2 ønsker man med en økokritisk lesing å undersøke hvilket syn på det ikke-menneskelige som fremstilles i teksten, samtidig som man ønsker å undersøke forholdet mellom menneske og naturen, planter og dyr. I denne økokritiske lesningen av boka ser man at dyr har en sentral rolle i handlingen. Måten Kaaberbøl fremstiller de ulike dyrene gjør det mulig å kategorisere dem. Hver kategori viser ulike måter menneskene forholder seg til dyrene på. I tillegg kan man se hvordan antropomorfe fremstillinger kan ha ulike virkninger på måten fremstillingen av dyrene kommer frem. Samtidig ser man at Kaaberbøl bruker fantasysjangerens sjangerkonvensjoner til å skrive en metafor eller kritikk for antroposentriske holdninger man finner i dagens samfunn.

4.0 Diskusjon

Jeg har nå tatt for meg en litterær analyse av boka, hvor forskningsspørsmål (1) og (2) ble vektlagt. Videre vil jeg bruke relevante funn fra analysen til å belyse det tredje forskningsspørsmålet: *Hvilke muligheter og begrensinger representerer en bok som Vildheks – Ildprøven, vurdert opp mot det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling*. I lys av dette vil jeg diskutere hvordan boka kan bidra til å tematisere problemstillinger som kan knyttes til bærekraftig utvikling slik denne tverrfaglige tematikken er skissert både i overordnet del og i læreplanen for norskfaget. Videre vil jeg diskutere boka med innspill av bærekraftdidaktikk, hvor jeg tar utgangspunkt i egen analyse av boka, samtidig som jeg vil se for meg eventuelle elevresponser og undervisningsmetoder som kan være interessante.

4.1 Det polariserte forholdet mellom godt og ondt

Under kjerneelementet «Tekst i kontekst» i læreplan for norskfaget står det blant annet at «Elevene skal lese tekster for å oppleve, bli engasjert, undre seg, lære og få innsikt (...)» (Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 2). Skjønnlitteraturens særegne egenskap gjør det nettopp mulig for elever å gjøre dette. Det å lese skjønnlitteratur er en estetisk opplevelse og

inneholder, slik Nikolajeva påpeker, en betydelig mengde informasjon som potensielt kan være gunstig for vår kunnskap om den virkelige verden. På denne måten kan elever, ved å lese skjønnlitteratur, oppnå estetisk læring. Boka *Vildheks – Ildprøven* tilbyr en estetisk opplevelse og har i tillegg flere aktuelle bærekraftrelaterte temaer som kan utdypes og reflekteres rundt i et klasserom. Et av temaene er blant annet det polariserte forholdet mellom godt og ondt, hvor boka tar opp pressende økologiske spørsmål knyttet til balansen mellom ulike livsformer. Mer konkret utfordrer boka, gjennom for eksempel «skurken» Kimæra, forestillinger om menneskets forrang – den antroposentriske holdningen til ikke-menneskelig natur.

En måte å arbeide med dette temaet på i klasserommet er å legge til rette for en litterær samtale. Den litterære samtalen har som hensikt å la elevene, i fellesskap, skape en dypere forståelse av teksten. I tillegg står det under bærekraftig utvikling i læreplanen for norskfaget at gjennom å «(...) delta i dialog kan elevene utvikle evnen til å forstå og håndtere meningsmotsetninger og interessekonflikter som kan oppstå når samfunnet endres i en mer bærekraftig retning.» (Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 4). I en litterær samtale skapes det muligheter til å utvikle en etisk diskusjon. For at dette skal være mulig bør læreren gi nødvendig støtte med blant annet å stille autentiske spørsmål, som for eksempel: Hvorfor er Kimæra ond, mens Clara og de andre villheksene gode? Hva vil det si å være ond? Slike spørsmål har ikke noen gitte svar, men åpner for refleksjon. I slike samtaler og diskusjoner kan det oppstå gyldne øyeblikk som kan åpne for innspill hvor man kan koble teksten til den virkelige verden. Hva ville ha skjedd med jorda om alle levde etter Kimæras holdninger og verdier? Påvirker vi mennesker naturen og klimaet rundt oss? Ved å koble boka til den virkelige verden kan det igjen bidra til at elevene oppnår bevissthet rundt klimautfordringer verden står overfor, samt får kunnskap om at menneskehetens levesett og ressursbruk har konsekvenser lokalt og globalt, slik det står skissert i overordnet del at elevene skal lære om (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 13-14).

På en annen side legger også dette motstridende forholdet mellom godt og ondt opp til muligheter for å utforske boka kritisk. I læreplan for norskfaget står det at faget skal styrke elevenes evne til kritisk tenkning, og under beskrivelsen av bærekraftig utvikling i norskfaget står det at elevene skal lære seg å lese kritisk og utvikle kunnskap om hvordan tekster fremstiller blant annet natur (Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 4). I måten Kaaberbøl fremstiller Kimæra kan man tolke henne som en metafor eller kritikk mot antroposentriske

holdninger man finner i samfunnet i dag. For å understreke dette har Kaaberbøl beskrevet Kimæra som en hybrid skapning, en sammensetning av rovfugl og menneske. På denne måten kan det som skal være en kritikk av antroposentriske holdninger også fremstå som antroposentrisk i seg selv. Kimæra fremstår som grusom og ond. Er det slik vi mennesker oppfatter en rovfugl? At vi oppfatter en rovfugl som grusom er vel å tillegge dem menneskelige verdier, som igjen kan fremstå både antroposentrisk og antropomorft. Andre dyr som hunden Tumpe og hesten Stjerne fremstilles som empatiske, varme og trygge dyr, mens Kimæra fremstilles som farlig og egoistisk. Er ikke rovfuglene bare en del av næringskjeden som alle andre? Hvordan påvirker det elevene, og hvilke konsekvenser kan man få av at ulike syn på naturen blir moralisert på denne måten? Her er det muligheter for å diskutere og reflektere over hvilket syn man selv har på dyr og natur. Hvordan behandler vi dyrene og naturen? Hvordan ser vi egentlig på det ikke-menneskelige? Slike refleksjoner kan føre til selvgranskning, som igjen kan føre til endring; endring i måten man selv forholder seg til naturen. Claudi poengterer at dersom fremstillinger av natur i litteratur kan påvirke leserens syn på naturen i den virkelige verden, kan det også være med å påvirke leserens holdninger og handlinger i møte med ulike økologiske utfordringer (2013, s. 242).

Samtidig vet man at fantasysjangeren har en oppbygging som i stor grad beror på motsetningsforholdet godt versus ondt, og man kan dermed forvente en slik oppbygging i en litterær kontekst som dette. På bakgrunn av sjangerkonvensjonene vet man at Kimæra, i tråd med Nikolajevas tanke om metaforisk uttrykk, tolkes som en metafor – ikke for naturen, men for menneskerelaterte forhold. Kaaberbøl bruker det polariserte forholdet, det fantastiske og det metaforiske uttrykket for å forenkle et ellers komplisert forhold, som blant annet vi gjøre det enklere for elevene å forstå.

4.2 Danning og identitetsutvikling

I boka møter man en ung hovedkarakter som er i overgangen fra barn til voksen, en overgang som byr på utfordringer og viktige valg. Dette kommer tydelig frem under prøvene Clara må igjennom. Her er det et markant skille, og Clara må velge om hun tilhører Kimæra eller om hun skal gjennomgå prøvene og til slutt være en del av villheksene. Etter å ha kjempet seg gjennom prøvene viser det seg at Clara har gjennomgått en identitetsutvikling og sitter igjen med bedre selvtillit og hun har opparbeidet seg tillit til å stole på hjelp fra andre. Hun har bevist at hun er en ekte villheks, og valgt å følge de økosentriske holdningene og verdiene dette medfølger. For elever på samme alder som Clara kan de assosiere seg med denne

overgangen fra barn til ungdom/voksen. Flere området i livet er i endring på dette tidspunktet, noe som kan være utfordrende. Skjønnlitteraturen er unik når det gjelder trening og utvikling av empatiske individ, og gir god øvelse på å forstå andres liv, situasjon og behov. Nussbaum påpeker at kunst, blant annet skjønnlitterære tekster, bidrar til å danne evnen til å foreta vurderinger, og evnen til innlevelse, som kan og bør komme til uttrykk i de valgene en samfunnsborger tar (2016, s. 26). I læreplanen for norskfaget under fagets relevans og sentrale verdier står det at norskfaget er et sentralt fag når det kommer til blant annet danning og identitetsutvikling (Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 2). På denne måten kan norskfaget og litteraturundervisningen bidra til å utvikle det Nussbaum kaller den narrative forestillingsevnen, som er nødvendig for å fostre gode samfunnsborgere, som igjen handler om danning og identitetsutvikling. Nussbaums teori om den narrative forestillingsevnen har som nevnt en overføringsverdi til Massey og Bradfords (2011) økoborgerskap. En borger som tar ansvar for å engasjere seg for miljøet både globalt og lokalt.

Her kan man legge opp til en oppgave som innebærer kritisk lesing av teksten, hvor elevene får i oppgave å reflektere over hvilke verdier man som leser sitter igjen med etter å ha lest denne boka? Det å bedrive bærekraftig utvikling reiser flere utfordringer, blant annet behovet for endring av samfunnsstrukturer, tenkemåte, verdier og praksiser. På bakgrunn av dette bør kritisk tenkning fremheves som sentral i bærekraftdidaktikk (Rødnes, 2019, s. 65). Her kan man dra inn de fire egenskapene som definerer hva en villheks er, og som styrer deres verdier. Videre kan man diskutere den viktigste egenskapen: «En der aldri tager uden at give ...» (Kaaberbøl, 2010, s. 149). I et økokritisk perspektiv kan denne verdien kobles opp mot det som står om bærekraftig utvikling i overordnet del. Her står det blant annet at bærekraftig utvikling handler om å «(...) ta vare på behovene til mennesker som lever i dag, uten å ødelegge framtidige generasjoners muligheter til å dekke sine behov» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 13-14). Hva vil det si å være *en som aldri tar uten å gi*? Hvordan kan man videreføre en slik verdi til den virkelige verden? Ved å stille elevene slike spørsmål kan man overføre teksten til samfunnet vi i dag lever i, og klimautfordringene verden står overfor. Å arbeide med boka på denne måten kan bidra til at elevene utvikler kompetanse som gjør dem i stand til å ta ansvarlige valg og handle etisk og miljøbevisst, som overordnet del sier at elevene skal lære (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 13-14). På denne måten vil elever kunne utvikle seg til å bli gode samfunnsborgere og økoborgere.

Til tross for de gode verdiene villheksene representerer kan det også til tider antyde at man ikke slipper unna menneskeligsentrerte perspektiver allikevel. Et eksempel på dette er episoden med den lille blåmeisen. I analysen av fremstilling av ville dyr (jf. 3.2.2) så man at selv om Moster Isas handlinger ikke hadde som mål å gjøre den lille blåmeisen tam, ble allikevel dette resultatet. Blåmeisen kom stadig tilbake til Moster Isas «dyrehotell» og forlangt mat. Det kan virke som at fuglen trivdes for godt med å få maten servert at den mistet instinktet om å selv finne mat ute i naturen. Et annet eksempel fra boken som fremhever de menneskeligsentrerte perspektivene er de magiske evnene som villheksene har. I hovedsak skal disse evnene gjøre det mulig for villheksene å ta vare på naturen, men det viser seg at ved hjelp av evnene kan villheksene kommandere det ikke-menneskelige slik de selv ønsker. På denne måten vil uansett menneskene plassere seg over dyr og natur i et hierarkisk system hvor mennesket fremstår som en privilegert dyreart som setter sine egne ønsker over dyrenes beste. Dette kan igjen minne om de antroposentriske holdninger man finner i dagens samfunn. Hvilket budskap sender dette ut til elever? Vil all menneskelig aktivitet være skadelig for det ikke-menneskelige? Som Slettan og Skyggebjerg poengterer kan møte mellom magi og realitet skape en reaksjon hos leseren. En reaksjon elevene kan få med tanke på disse eksemplene er en følelse av håpløshet, fordi elevene kan føle at uansett hva de gjør vil det ikke hjelpe. I tillegg viser boka at for villheksene er den ville verden deres virkelighet og de fleste bor i villvern som befinner seg langt borte fra byen. Det virker som at Kaaberbøl må tilbake til et slags urtilstand for å få frem de gode verdiene til villheksene. Noe som gjerne kan mistolkes av unge lesere, som da kan tenkes at en slik livsstil må til for å leve etter de verdiene villhekser har.

Her er det viktig at læreren griper inn og fremhever at man trenger ikke å leve som villhekser for å bedrive bærekraftig utvikling. Bærekraftdidaktikk med vekt på natur og økologi kan utfordre litteraturundervisningen på flere måter for å levendegjøre problematikken for elevene. Rødnes poengterer at det er ikke uvanlig å utvide undervisningsrommet til for eksempel å flytte arbeidet med tekst ut i naturen, slik at fokuset flyttes fra relasjonen mellom tekst og eleven til relasjonen mellom eleven og selve naturen (2019, s. 70). Dette er også en mulighet man kan bruke for å løse på elevenes følelse av håpløshet. Man kan ta med klassen ut på byvandring for å vise at naturen også finnes i byer. Elevene kan få dra ut på ekspedisjon i egen by for å finne «den ville verden» og ulike dyrearter som befinner seg i nærområdet, gjerne som et tverrfaglig opplegg i samarbeid med blant annet naturfag. Man kan også vise

elever at små handlinger vil kunne hjelpe, som for eksempel resirkulering, bruke mindre plast og sykle selv til trening og venner i stedet for å bli kjørt. På denne måten kan man bidra til at elevene blir motiverte til å handle, i tillegg til at de får kunnskap om ulike konkrete handlinger som kan forhindre at klimaendringene forverrer seg.

5.0 Konklusjon

Formålet med denne studien har vært å studere: *Hvordan fremstiller Lene Kaaberbøls Vildheks – Ildprøven (2010) forholdet mellom menneske og ikke-menneskelig natur, og hvordan kan boka relateres til bærekraftig utvikling som tverrfaglig tema i skolen?*

Som nevnt i metodekapittelet har jeg valgt å dele problemstillingen i to. Første del av problemstillingen er satt lys på i analysedelen hvor jeg tar for meg forskningsspørsmålene: *Hvordan fremtrer fantasysjangeren i boka Vildheks – Ildprøven? og hvordan er mennesker og dyr fremstilt i boka, og hva er deres funksjon?* Analysen er på bakgrunn av dette basert på teori om fantasysjangeren og økokritisk teori hvor natur i kultur-matrisen blir brukt som et analytisk verktøy. Deretter i et diskusjonskapittel tok jeg for meg andre del av problemstillingen hvor det tredje forskningsspørsmålet ble vektlagt: *Hvilke muligheter og utfordringer representerer en bok som Vildheks – Ildprøven, vurdert opp mot det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling?* Forskningsspørsmålene skal bidra til å skape en helhet i studien og svaret på problemstillingen.

Som man så i analysen har ulike livsformer en sentral rolle for handlingen i boka, i tillegg så man at Kaaberbøl fremstiller disse livsformerene ulikt. På denne måten kommer det frem ulike forhold mellom menneske og ikke-menneskelig natur. Kaaberbøl benytter seg blant annet av fantasysjangeren for å formidle en kritisk samfunnsforståelse. Ved å legge handlingen til en sekundærverden kan Kaaberbøl overdrive, forenkle og polarisere, men samtidig ha et didaktisk formål. Kompliserte forhold kan gjøres enklere, for igjen å gjøres tydeligere. Kaaberbøl skriver frem et polarisert forhold mellom godt og ondt, og på denne måten bringe frem en kritikk for de antroposentriske holdningene man finner i samfunnet i dag. På denne måten tar boka opp tidsaktuelle problemstillinger og dilemmaer knyttet til klimautfordringene og menneskers og dyrs plass i naturen. Boken kategoriseres som økolitteratur og kan dermed brukes for samtaler rundt klima og bærekraftig utvikling i klasserommet. Innsikten i Claras liv som villheks kan være med å inspirere til en følelse av tilhørighet i naturen, og skape økoborgere.

I diskusjonskapittelet har jeg trukket frem noen temaer som kan brukes i klasserommet, sammen med konkrete undervisningsmetoder som kan være med å belyse bærekraftig utvikling i norskfaget. Her ser man at det er flere muligheter som er spennende å diskutere sammen med elevene. Lærere kan legge opp til litterær samtale om boka og kritisk lesing som kan starte etiske refleksjoner og utvikle kunnskap om å bedrive bærekraftig utvikling. Samtidig ser man at boka kan by på noen utfordringer som kan få elever til å føle på håpløshet her. Det er viktig at lærere er bevisst på dette og kommer med konkrete eksempler og handlinger elevene selv kan utføre for å bidra til at stoppe klimaendringene.

Det kunne vært interessant å forske videre på hvordan boka faktisk fungerer i et konkret undervisningsopplegg. Jeg gleder meg hvertfall til en ny hverdag i yrket som lærer, hvor jeg selv kommer til å bruke Ildprøven i undervisning med mine kommende elever.

6.0 Referanser

Primærkilder:

Kaaberbøl, L. (2010). *Vildheks – Ildprøven*. Alvilda.

Sekundærkilder:

Andersen, P. T., Mose, G. & Norheim, T. (2012). *Litterær analyse. En innføring*. Pax Forlag

Bakken, J. (2018). Måret Anne Saras *Mellom verdener* og utdanning for bærekraftig utvikling. I S. Slettan (Red.), *Fantastisk litteratur for barn og unge* (s. 231-253). Fagbokforlaget.

Birkeland, T. & Mjør. I. (2012). *Barnelitteratur. Sjanger og teksttype*. Cappelen Damm AS.

Christoffersen, L. & Johannessen, A. (2012). *Forskningsmetode for lærerutdanningene*. Abstrakt forlag.

Claudi, M. B. (2013). *Litteraturteori*. Fagbokforlaget.

Curry, A. (2017). A Question of Scale: Zooming Out and Zooming In on Feminist Ecocriticism. I C. Beauvais & M. Nikolajeva (Red.), *The Edinburgh Companion to Childrens Literature* (s. 70-78). Edinburgh University Press.

Dalgaard, N. (2002). *På fantasiens vinger: Om fantastisk litteratur for barn og unge* (Red.). Høst & Søn.

Dwyer, J. (2010). *Where the Wild Books Are. A Field Guide of Ecofiction*. University of Nevada Press

Flanagan, V. (2017). Posthumanism: Rethinking `The human` in Modern Children`s Literature. I C. Beauvais & M. Nikolajeva (Red.), *The Edinburgh Companion to Childrens Literature* (s. 70-78). Edinburgh University Press.

FN-sambandet. (2019, 24. september). *Klimaendringer*. Hentet fra: [Klimaendringer \(fn.no\)](https://www.fn.no/)

FN-sambandet. (2020, 17. november). *FNs bærekraftsmål*. Hentet fra: <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal>

Garrard, G. (2012). *Ecocriticism*. Routledge.

Genette, G. (1997). *Paratext: Thresholds of Interpretation*. Cambridge University Press.

Glotfelty, C. & Fromm, H. (1996a). *The Ecocriticism Reader. Landmarks in literary ecology*. The University of Georgia Press.

Glotfelty, C. (1996b). Introduction. Literary Studies in an Age of Environmental Crisis. I C. Glotfelty & H. Fromm (Red.), *The Ecocriticism Reader. Landmarks in literary ecology* (xv-xxxvii). The University of Georgia Press.

- Goga, N. (2018). Bærekraftig litteraturundervisning. I R. I. S. Stokke & E. S. Tønnessen (Red.), *Møter med barnelitteratur: introduksjon for lærere* (s. 352-369). Universitetsforlaget.
- Goga, N., Guanio-Uluru, L., Hallås, B. O. & Nyrnes, A. (2018a). *Ecocritical Perspectives on Children`s Texts and Cultures: Nordic Dialogue* (Red.). Palgrave Macmillian UK.
- Goga, N., Guanio-Uluru, L., Hallås, B. O. & Nyrnes, A. (2018b). Introduction. I N. Goga, L. Guanio-Uluru, B. O. Hallås & A. Nyrnes (Red.), *Ecocritical Perspectives on Children`s Texts and Cultures: Nordic Dialouge* (s. 2-23). Palgrave Macmillian UK.
- Kallestad, Å. H. & Røskeland, M. (2020). Skjønnlitterær analyse som metode. I L. I. Aa & R. Neteland (Red.), *Master i norsk. Metodeboka 1* (s. 44-61). Universitetsforlaget.
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Verdier og prinsipper for grunnpoplæringen – overordnet del av læreplanverket*. [Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnpoplæringen \(udir.no\)](https://www.udir.no)
- Martinsen, L. (2021, 4. mars). Hybrid. I *Store norske leksikon*. [hybrid – Store norske leksikon \(snl.no\)](https://snl.no)
- Massey, G. & Bradford, C. (2011). Children as ecocitizens: ecocriticism and environmental texts. I K. Mallan & C. Bradford (Red.), *Contemporary Children`s Literature and Film: engaging with theory* (s. 109-126). Palgrave Macmillan.
- Miljødirektoratet (2020, 9. november). *Klima*. Hentet fra: [Klima \(miljodirektoratet.no\)](https://www.miljodirektoratet.no)
- Mjør, I. (2010) I resepsjonens teneste. Paratekst som meningsberande element i barnelitteratur. *Barnelitterært forskningstidsskrift*, 1(1), 1-13. Hentet fra: [I resepsjonens teneste. Paratekst som meningsberande element i barnelitteratur - Nr 01 - 2010 - Barnelitterært forskningstidsskrift - Idunn](https://www.idunn.no)
- Nikolajeva, M. (2000). *Bilderbokens pusselbitar*. Studentlitteratur.
- Nikolajeva, M. (2002). Eventyr og fantastiske fortellinger: fra oldtid til postmodernisme. I N. Dalgaard (Red.), *På fantasiens vinger: Om fantastisk litteratur for børn og unge* (s. 75-90). Høst & Søn.
- Nikolajeva, M. (2014). *Reading for Learning. Cognitive approaches to children`s literature*. John Benjamins Publishing Company.
- Nussbaum, M. C. (2016). *Litteraturens etikk. Følelser og forestillingsevne*. Pax Forlag.
- Næss, A. (1976). *Økologi, samfunn og livsstil: Utkast til en økosofi* (5. utg.). Universitetsforlaget.
- Rødnes, K. A. (2019). Skjønnlitteratur og bærekraft – Et bidrag fra norskfaget. I O. A. Kvamme & E. Sæther (Red.), *Bærekraftdidaktikk* (s. 61-73). Fagbokforlaget.
- Røskeland, M. (2018). Natur i litteraturen: Økokritisk litteraturundervisning med dømme frå diktsamlinga *Eg er, eg er, eg er*. I K. Kverndokken (Red.), *101 litteraturdidaktiske grep: om å arbeide med skjønnlitteratur og sakprosa* (s. 39-56). Fagbokforlaget.

- Schur, D. (1998). *An Introduction to Close Reading*. Hentet fra Harvard University: [SchurCloseReading99.pdf \(harvard.edu\)](#)
- Skyggebjerg, A. K. (2005). *Den fantastiske fortælling i dansk børnelitteratur*. Roskilde Universitetsforlag.
- Slettan, S. (2018a) *Fantastisk litteratur for barn og unge*. Fagbokforlaget.
- Slettan, S. (2018b). Å utvide det moglege: Om fantastisk litteratur for barn og unge. I S. Slettan (Red.), *Fantastisk litteratur for barn og unge* (s. 9-22). Fagbokforlaget.
- Utdanningsdirektoratet. (2020). *Læreplan i norskfaget (NOR01-06)*. [Læreplan i norsk \(NOR01-06\) \(udir.no\)](#)
- Weik von Mossner, A. (2017). *Empathy, Emotion and Environmental Narrative*. The Ohio State University Press.

Skjønnlitterære verk:

- Clive Staples Lewis. (1997). *Løven, heksa og klesskapet* (T. Haugen, Overs.). Gyldendal Tiden. (Opprinnelig utgitt 1950)
- Collins, S. (2009). *Dødslekene* (T. Sjøgren-Erichsen. Overs.). Gyldendal.
- Jacob Grimm & Wilhelm Grimm. (1983). *Hans og Grete* (A. Sandvig, Overs.). H. Aschehoug & Co. (Opprinnelig utgitt 1812)
- Kaaberbøl, L. (1975). *Tina og Sunny*. Alvilda.
- Kaaberbøl, L. (2000). *Skammerens datter*. Forum.
- Kaaberbøl, L. (2001). *Skammertegnet*. Forum.
- Kaaberbøl, L. (2001). *Slangens gave*. Forum.
- Kaaberbøl, L. (2003). *Skammerkrigen*. Forum.
- Kaaberbøl, L. (2011). *Vildheks – Viridians blod*. Alvilda.
- Kaaberbøl, L. (2012). *Villheks – Ildprøven*. Det norske samlaget.
- Lewis Carroll. (1979). *Alice i eventyrland* (Z. Hopp, Overs.). H. Aschehoug & Co. (Opprinnelig utgitt 1865)
- Mæhle, L. (2009). *Landet under isen*. Samlaget
- Pettersen, S. (2017). *Bobla*. Gyldendal.
- Rowling, J. K. (1999) *Harry Potter og de vises stein* (T. B. Høverstad, Overs.). Cappelen Damm.

- Rowling, J. K. (2000) *Harry Potter og Mysteriekammeret* (T. B. Høverstad, Overs.). Cappelen Damm.
- Rowling, J. K. (2000) *Harry Potter og fangen fra Azkaban* (T. B. Høverstad, Overs.). Cappelen Damm.
- Rowling, J. K. (2001) *Harry Potter og ildbegeret* (T. B. Høverstad, Overs.). Cappelen Damm.
- Rowling, J. K. (2003) *Harry Potter og Føniksordenen* (T. B. Høverstad, Overs.). Cappelen Damm.
- Rowling, J. K. (2005) *Harry Potter og Halvblodsprinsen* (T. B. Høverstad, Overs.). Cappelen Damm.
- Rowling, J. K. (2007) *Harry Potter og de dødstalismanene* (T. B. Høverstad, Overs.). Cappelen Damm.